

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

31 (408), 2—8 серпня 2007

Фото О. Литвиненка

ЛЮДИ І ВИБОРИ

2-3

ПАМ'ЯТЬ ЛЮДСЬКА НЕ МОВЧАЛА

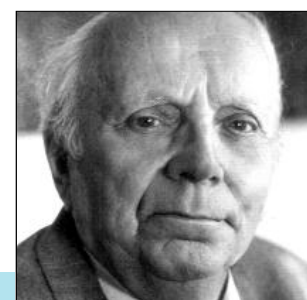
4-5

ГОЛОС ВІКІВ І ПОКОЛІНЬ

8-9

ЗНАЙДЕНІ СЛОВА

13

РІЗНІ АСПЕКТИ ОДНІЄЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

Українці переконалися в необхідності контролювати владу і водночас пересвідчилися в тому, що це майже неможливо. Доведеться шукати вразливі больові точки панівної верхівки і так учитися демократії. Владна еліта пише ухвали, і тому жодні збори нічого не вирішують, а мітинги — лише акції для досягнення заздалегідь відомої комусь мети. Демократія не починається і не закінчується вічними. Щоб реально контролювати владу, потрібні не лише віча, а найголовніше — сильні українські громадські організації, але розбудувати їх не вигідно жодному із сучасних політиків. Справжня демократія “ставить у рамки” велику політику і заважає навішувати локшину на вуха пересічного українця. Тому на масові акції політиків народові особливо надіятися не варто, вони потрібні лише як тусовка і місце зустрічі активних українців, щоб шукати свою справжню форму демократії, періодично пробуджуватися від апатії чи скидати тягар депресії. Це нагода уважно придивитися до учасників політичних шоу як до маріонеток, уявляючи тих, хто незримо тримає в руках нитки і здалеку вважає себе потужним Карабасом-Барабасом. Дороге політшоу корисне тим, що народ проходить школу демократії на-дурняк, адже хтось із народу ніколи б не зміг отак гарно і дорого все обставити: з музикою, сценою, ораторами групи розігріву публіки і довгоочікуваним тріумфальним виходом головного “гуру” із “гуцці народу” на імprovізований, оглушувачий звуком і видовищем “броньовик”. Це — клас!

Вища політична верхівка не дарма організовує дорогі політичні акції. Діючим політикам конче потрібні результати польових досліджень громадянської активності мас. По-перше, соціологічні дослідження і послуги політтехнологів — дороге задоволення і майже не допомагають на виборах. Дорогоцінної правди ця братія ніколи не розкаже, бо не відає. По-друге, українці

майже ніколи не діють так, як обіцяють. Українська “дуля в кишені” давно б зіпсувала олігархам політичну забаву, якби не куплені ЗМІ й постійні штучні ситуації виборів без вибору. Капітал інвестує і пильнує політику, розглядаючи Україну лише як грандіозний азартний бізнес-проект без жодного сентименту до етнічних українців і всіх потенційних виборців. Їм не треба несподіванок електорату, тому й платять великі гроші за проекти польових досліджень настроїв української громади. Це вартє мільйонів, адже знаменита “стабільність” береже мільярди всім, хто успішно багатіє на українських землях, населених добрими і роботязкими українцями.

Дуже цікавим був би контрольований досвідчим соціальним провокатором (у добром сенсі слова) проект руху громадянського протесту за права. Соціальний рух — це бажана для вищої політики форма громадського руху протесту. Вони дадуть мізерну, необтяжливу для бізнесу і бюджету добавку до зарплат, пенсій, подачок... Водночас народ продемонструє світові, що в Україні є демократія. Дуже важливо, щоб це був громадянський рух, а не партія і на цьому варто постійно наполюшувати. В нашому поляризованому і збаламученому суспільстві лише громадянський рух може давати широке поле маневру і добре сприйматися на всій території України. Люди інтуїтивно відчують реальну можливість всеукраїнського єднання лише в громадській організації за справедливість. У голові засіло гасло ще з тих виборів “Справедливість є, за неї варто боротися!” У чому суть справедливості для українців, ніхто не розшифрує. Невже в більших зарплатах, пенсіях і подачках на виживання бідних?

Скоро інформація про справжні наміри і можливості різних верств українського суспільства в різних регіонах країни стане на вагу золота. Немає жодного сумніву, що заради такої інформації фінансуються масові акції. Потім, на виборах, українцям пообіцяють саме те, чого вони го- лосно домагалися на вічах і навіть те, що

не наважувалися висловити вголос. У цьому немає нічого поганого. На минулих виборах це спрацювало — українцям говорили те, що вони хотіли почути, і завдяки цій технології ставали переможцями. Хоча ні, краще не відкривати українцям цього секрету, який, власне, лежить на поверхні, але його затушовано рожевими кольорами демагогії, соціальних обіцянок і популізму. На багатих політшоу етнічним українцям не говоритимуть про специфічну сліпоту впливових політичних сил до проблеми державної мови і зросійщення і ніхто не кричатиме з дорогої “попсової” сцени в народ: “Чому так мало свідомих етнічних українців у політиці, при владі й на впливових посадах у ключових видах суспільної діяльності?” Ніхто не пояснить громаді, чому від частки впливу етнічних українців безпосередньо залежить доля держави і життєвий успіх громадян. Може, саме у мізерності впливу українського етнічного чинника криється причина всіх проблем влади, бідності й нещастя багатьох простих громадян? Чому рух за справедливість природно не очолюють націонал-демократи, а замість цього пару з “українського чайника” випускає “свій” соціаліст Луценко? У передчутті виборів хтось потужно і грошовито перехоплює ініціативу націонал-демократів. Без грошей на дорогі театралізовані політакції і без доступу до ЗМІ доводити народові свою значимість і силу буде дуже важко. Проте є дотепний і дешевий спосіб: спробувати використати чуже оплачене дійство з максимальною користю для народу, давати українцям уроки демократії замість стояти збоку і слухати демагогію заїжджих чужих професійних будителів народу. Українці повинні дізнатись, як зробити Україну українською без допомоги політиків, особливо тих, що не спромоглися за роки незалежності допомогти етнічним українцям самовизначитися в Україні. Краще пізно, але українська нація повинна самовизначитися без допомоги влади і прогрес-

Закінчення на с. 3

Галина ЛЕВИЦЬКА,
член НСЖУ, м. Київ

Політична спека 2007 року підсилюється ще й природною. Тому багато політиків і звичайних українців намагаються захотіти чи то біля водойм, чи десь у Карпатах. Однак і на природі спокій не гарантований. Яскравим свідченням цього є недавня катастрофа з фосфором на Львівщині. Правда, в інформаційному плані вона вже відійшла. І не тому, що все з'ясовано, а тому, що її покривають нові, більш гарячі події. До них належить намір Олександра Мороза скликати позачергове засідання сесії Верховної Ради і таким чином “вибити” з рук Президента правову основу для проведення дострокових парламентських виборів.

Це дотично пов'язано з львівською фосфорною катастрофою. Хоч фосфорний поїзд уже за межами України, проте політики намагаються відставки міністра транспорту. Львівська обласна рада на сесії прийняла рішення, що міністр транспорту і зв'язку Рудьковський і головний залізничник країни Козак повинні бути звільнені з посад, оскільки не зуміли забезпечити надійність проходження цього вантажу через українську територію.

Уже 2 серпня в Україні офіційно стартує виборча кампанія, що природно, що ситуація з від-

ставкою і міністра транспорту, і головного залізничника буде загострюватися. Тим паче, що прем'єр-міністр на засіданні уряду також сказав про необхідність перегляду кадрів на залізничному транспорті.

Однак не у міністрі транспорту головна гострота виборчої кампанії. Її підсилює й те, що 46 народних депутатів ще 23 липня направили до Конституційного Суду чергове подання щодо відповідності Конституції указу Президента “Про призначення позачергових виборів у Верховну Раду України” від 5 червня 2007 року. Правда, експерти вважають,

ЛИПНЕВИЙ ПЕРЕХІД

що 10 голосів, необхідних для ухвалення того чи іншого рішення з цього питання, не набереться. І Конституційний Суд не стане перешкодою для проведення 30 вересня позачергових виборів.

Політологи твердять, що до парламентських виборів уже дозріла партія прем'єр-міністра “Регіони України”. І хоч офіційне рішення вона має оголосити 4 серпня, проте активна діяльність багатьох регіоналів, зокрема, першого віце-прем'єр-міністра Микола Азарова, дозволяє робити однозначні висновки.

Він уже побував у столиці Російської Федерації і проводив пе-

реговори з путінською партією “Єдина Росія”. Азаров хоче напередодні виборів ще більше зміцнювати економічні зв'язки з РФ і цим, звичайно, хизуватися перед виборцями, щоб вони голосували за регіоналів. Також представники партії прем'єр-міністра вже активізувалися на місцях. Зокрема в Донецьку вони вдаються навіть до таких передвиборчих трюків: на святкування 75-річчя Донецької області до концертної програми були запрошені переважно російські виконавці. З українських артистів були тільки ті, які співають російською мовою. Виняток зробили для “Mad Heads

XL”. Люди на площі Донецька їхні пісні українською мовою, зокрема “Надія є”, дуже добре сприймали, проте місцевий телеканал “Україна” (фінансує регіонал-мільярдер Рінат Ахметов), що транслював концерт, вирізав українські пісні.

І як тут не процитувати рядки з третього тому “Щоденників” Олеся Гончара: “Як брутално русифікували школи, навіть вечірні. Заходить у клас директор-шовініст: — Кому трудно дається український, поднимите руку — освобожу... А робітники здебільшого сільські хлопці, українці... Отак їм плювали в душу”. Це в душу укра-

їнцям плювала російська імперська влада, а в незалежній державі це роблять азарови, януковичі, колеснікови та їм подібні.

Не тільки мовне питання буде актуальним для регіоналів під час виборчої кампанії. Вони звертають увагу і на крики з Москви щодо російського флоту, який базується на українській землі: в російському парламенті триває гвалт, що російський Чорноморський флот працює на спільну безпеку в регіоні і його перебування в Криму є важливим чинником стабільності в російсько-українських відносинах. А колишній командувач російського Чорноморського флоту (1991—1992) адмірал Ігор Касатов навіть висловив упевненість у тому, що Севастополь залишиться головною базою для російського Чорноморського флоту і після 2017 року. І нині в Москві вже прийнято програму шефства уряду Москви над російським флотом, і над Севастополем зокрема.

Українська президентська й урядова сторони щодо поведінки російського флоту в Севастополі зайняли споглядальну і вичікувальну позицію. А мали б розуміти, що їхня невизначена політика дратує людей. Агресивна ж політика представників російських політичних сил на українській землі щодо базування російського флоту впливатиме і на вибір людей на парламентських виборах.

РІЗНІ АСПЕКТИ ОДНІЄЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Закінчення. Поч. на с. 1

сивного людства. Час пригадати собі, як то бути вільним українцем, говорити українською мовою і в такий спосіб повертати Україні українськість, самостійність і державну силу. Чесні політики про пенсії і тарифи повинні говорити, лише сказавши слово правди про штучні перешкоди повному самовизначенню українців в Україні й занадто великий вплив сторонніх сил на українське життя і владу. Коли найбільша, основна за чисельністю етнічна громада — українці — досі не самовизначились і не можуть реалізувати власну мовну, культурну, релігійну і господарську самобутність, не можуть жити вільним життям, говорити про громадянську самооборону замість закликів до громадянського й етнічного самоствердження українців шонайменше нечесно. Якщо українці зрозуміють, хто вони і яких батьків діти, про самозбереження треба буде думати тим, хто прагне злиденної і дискримінованого стану українців остаточно і навіки “стабілізувати”. Щоб контролювати владу, українцям достатньо навчитися поважати власні цінності, зробити українську мову, культуру, традиції і віру цінностями владної, ділової еліти і політиків. Замість народної самооборони потрібне швидке й повноцінне нардне самоутвердження і самовизначення українців в Україні.

● АВТОРИТЕТНО

Олег РОМАНЧУК: *Пане Євгене, якось Ви висловили думку, що ядро духовної аристократії завжди в опозиції. Як оцінюєте цю думку в нашому нинішньому житті?*

Євген СВЕРСТЮК: На жаль, мало що змінилося в нашому житті, й розчарування нашої еліти залишається таким, яким було і в ті часи. І часи навіть трішки зіпсувалися, тому що в політику йде легший елемент. Політика себе дискредитувала, і духовно активні люди уникають цієї сфери профанації цінностей. А Верховна Рада є гострим прикладом деградації в багатьох аспектах. Я навіть думаю, що вона набагато програє порівняно з тим, що мала Україна десять років тому.

— *Наша Верховна Рада ніяк не могла визначитися з терміном геноциду, учиненого проти українського народу, проти українців. Як Ви вважаєте, чому немає розуміння цієї трагедії серед, напевно, більшої частини депутатів Верховної Ради?*

— Я б хотів диференціювати різні сили у Верховній Раді. Але ми зараз говоримо про так зване “більшинство”. І якщо говорити про тих, які представляють ту більшість, то це не є люди сумлінні, не є люди знань і не є люди коректного політичного мислення. То люди, які мають свої інтереси, і ті інтереси у них превалюють, і дуже часто це провінційні завгари, адміністратори, які навіть не дуже уявляють, що таке національне мислення і національна відповідальність. Я думаю, що загалом вони зорієнтовані на ті імпульси, які до третьосортних громадян України приходили з Кремля. Крім не визнає геноциду тому, що це страшне рішення приймалося на рівні кримінального клану. Там не залишилося ніяких слідів, ніяких підписів, так само, як немає і підпису Гітлера під політикою геноциду євреїв. Усе робилося таємно, і ми змушені зараз розслідувати це так, як розслідується кримінальний злочин. І розслідування мусить бути сумлінним перед обличчям закону і правди. Якщо в людини немає відповідальності перед правдою, і вона тільки грається в правду, то завжди надаватиме політичні конвектури. Фактично всі ці люди у Верховній Раді, про яких ми зараз говоримо, — це раби політичної конвектури.

— *І влади, очевидно?*

— Відповідно, і влади. Вони зобов'язані перед тими, хто їх організовував, хто їх проводив, хто зараз є їхнім шефом. А прориватися всупереч конвектурі, всупереч особистій вигоді до правди може тільки чоловік дуже великого масштабу або великого сумління. Для пересічного політика це абсолютно неможливо. Через те вони навіть не відчують сорому, що десятки країн світу визнали геноцид української нації, а Український парламент не хотів визнати. Соромно про це говорити, а їм не соромно.

— *Можливо, говорити про сором тут*

ЄВГЕН СВЕРСТЮК: «РОЗСЛІДУВАННЯ МАЄ БУТИ СУМЛІННИМ ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ ЗАКОНУ І ПРАВДИ»

узагалі не доводиться. Страшне слово “правда”, визнання геноциду правдою, очевидно, не просто розминається із сумлінням, а викликає на генетичному рівні підсвідомий страх перед тим, що скоїли їхні попередники. Тобто йдеться про до кінця не усвідомлену боязнь, що тяжіє над ними, і вони, нащадки тих, хто творив злочини проти українського народу, боязнь поглянути правді в очі, боязнь покаятися.

— *Може бути і це, власне як психологічна умова їхньої поведінки. Це люди, виховані в системі, де була тільки одна правда — газета “Правда”. І кожна людина, яка виходила за рамки цієї газети з іншою правдою, вже була дисидентом, була вже підозрювана. Тому люди не хотіли обтяжувати себе іншою правдою, воліли не знати, не чути, не розуміти, і це було вигідно. Я думаю, у психології людей тієї школи це закладено. Хоч вони й розуміють, що є політичне замовлення на певну поведінку, та у них живе рабський страх перед правдою, яка є невідгидною, яка до добра не приведе, і кожен з них знає: сотні тисяч людей сиділи в концтаборах тільки за те, що сказали якусь маленьку правду вголос.*

— *Ви — редактор газети “Наша віра”. Переконаний, якби Вашу газету регулярно читали ті, що у Верховній Раді є більшістю, яка не визнає геноциду, вони б*

швидше могли дійти до усвідомлення того, що людям треба говорити правду.

— Це складне питання, якою мірою те, що людина читає, формує її світогляд і світосприймання. Ми занадто ідеалізували інформацію. Нам здавалося, що досить дати людям інформацію, і з нею вони по-іншому поведуться.

— *Скільки вже усіляких документальних матеріалів оприлюднено, переконаних документів надруковано, які б, здавалось, мали розставити всі крапки над “і” в нашій складній історії, а вони, ці тексти, чомусь “зависають”, дуже часто інформацію із “спецхранів” люди не сприймають так, як належало б. Образно кажучи, коефіцієнт корисної дії від таких публікацій сьогодні надто малий.*

— Я мав ілюзію, коли впала цензура (це сталося 1989 року), і ринула інформація, що люди будуть змінюватися, і буде змінюватися їхній світогляд, і розмова буде змінюватися. А виявилось, що цензура впала тільки

для тих, хто боровся проти неї і хотів, аби вона впала. А є багато тих, які не відчували браку інформації, вони досить комфортно почувалися в умовах вказівок та інструкцій. І в 90-ті роки я побачив, що багато людей не сприймають нової інформації, до якої є доступ, не цікавляться нею, їм зручніше жити у затишку вчорашніх ілюзій. Загалом люди в своєму мисленні керуються стереотипами, і розбивати ці стереотипи надзвичайно важко. Ми всі до певної міри є носіями стереотипів. Тільки відкрита людина готова до діалогу і до роздумів про правду, а закрита людина агресивно сприймає будь-яку інформацію, обороняється від неї.

— *Треба побажати нашій інтелігенції, якщо вона в нас є, їти своєю дорогою — дорогою правди. І якщо в нас є духовна аристократія, то їй також, очевидно, щось треба робити, йти цією нелегкою дорогою до правди, аби утверджувалася наша держава як держава українська, щоб її громадяни ідентифікували себе з українством.*

— З духовною аристократією завжди була проблема, адже вона великою мірою спадкова. Не видумаєш Андрія Шептицького і не знайдеш. Це праця багатьох поколінь. Визьмімо доброго священика (не якогось колишнього кримінальника, який стає єпископом Мефодієм), який хоче працювати з людьми і служити церкві, то в минулому і дід,

і батько його були священиками, і він знає всі священні тексти, для нього такі читання є священнодіянням, і це передається з покоління в покоління. На цьому будувалася традиція і спадкоємність, і я не наголошую на аристократії як знаті. У нас була аристократія сільська. Це були люди, які дуже цінували своє ім'я, готові були дорогою платити за нього, бо то треба платити щоразу, і які пережили, щоб дитина чи хтось із родичів не заплямували свого імені. Це не були люди високоосвічені, але коли Франко читає “Мойсея” селянам, то дай Боже нам таких селян зараз, яким можна було б читати “Мойсея” і які б знали, хто такий Франко. Це теж дуже важливо, тому що потрапить він до людей примітивних, і вони питатимуть: “Чого той вуйко прийшов зі своєю книжкою нам читати?” Це була аристократія, це була певна школа, певна спадкоємність, рівень самоповаги, рівень честі, культ честі, навіть культ честі у сім'ї. Але більшовики це зруйнували радикальним способом, причому не тільки через примітивізм своїх активістів. У них це було закладено в теорії, вони у принципі заперечували генетику, спадковість, уся світова психологія визнавала спадковість, її вплив (на 70—80 %) на особистість, а більшовики казали, що, може, лише маленький відсоток, а все залежить від виховання. Таким чином вони проголосили теорію “чистого аркуша”, з якого починається людина. А в науці був такий Лисенко Трохим Денисович, якого вони зробили академіком; він був переконаний, що спадковість, генофонд не мають ніякого значення, бо такого взагалі немає, і він виводив так звану породу бичків. Це було його улюблене заняття. Елітні бички... Ми тоді не чули про еліту, але про бичків елітних уже чули. Отже, він їх виводив методом посиленого відгодовування. Вважав: якщо в першому поколінні посилено годувати бичків, а потім і в другому, то вийде нова порода. Мені здається, що це якоюсь мірою було підсвідоме клонування партійного апарату і номенклатури. Причому, в них був добір за найгіршою ознакою, тому що в добрих суспільствах на верху вибивалися люди честі, чий батьки кістками лягали за правду, а в нас ті, що тримали ніс “за вітром”: пристосуванці, донощики, люди, які легко розмінювали принципи і легко пристосовувалися до будь-якого вождя. Через те маємо страшенно зіпсутий людський матеріал на всіх рівнях. І цей зіпсутий людський матеріал спливає на поверхню в наш час і засмічує її. Ріка тече, ріка має свій постійний плін і вона буде його мати, але поверхня — засмічена досі.

— *Отож мусимо рятуватися, самі себе лікувати і виликуватися, від хвороб, які нам приніс комунізм, різдвий соціалізм і нинішній дикий капіталізм — корупційний, антиукраїнський, аморальний, безкультурний.*

— Мусимо!

Розмову вів Олег РОМАНЧУК, шеф-редактор журналу “Універсум”

Петро АНТОНЕНКО

Про громадський суд над комуністичним режимом ми чуємо балачки стільки ж, скільки років незалежній Україні. А, може, й більше, ще з кінця 80-х. Навіть назву цього процесу ві було знайдено: "Нюрнберг-2". Точно названо! Навіть оргкомітети на чолі з шановними людьми створювалися. Скільки за ці роки відбулося форумів, віч, соборів, з'їздів... Усе, окрім оцього самого суду. І вже не дивуємося, що залишилися лише папірцем Указ Президента 15-річної давнини, згідно з яким можна було давно знести кам'яних і бронзових ідолів комуністичної імперії з центральних майданів і вулиць України. І порожньою фразою zostалися слова нашого "найтривалішого" Президента: "Ще одного соціалізму Україна не витримає". ЄДИНИМ пам'ятником на центральній вулиці столиці незалежної держави України є пам'ятник іноземному фігурові. А головою і першим заступником голови парламенту цієї держави спокійно обирають представників соціалістичної партії цього фігура.

У чому ж річ? У відсутності ще одного указу — вже безпосередньо про такий суд? Бо так звана громадськість, десятки партій, які називають себе і національними, і демократичними, ні на що не здатні без указів? Традиційна наша схильність до густобалакання і нічогонероблення? Напевно. А ще, кажуть, побоювання декого, як би на такому суді зі звинувачуваного не перетворитися на під-

Микола ГНАТИШ,
с.мт. Калинівка
Васильківського району
Київської обл.

І царський, і московсько-більшовицький режими дотримувалися твердого курсу на знищення всієї української нації духовно і фізично, щоб зробити нашу етнічну землю "исконно русской".

Основного і найважчого удару українській нації завдав комуністичний режим, організувавши три голодомори. Реквізитували продовольство в 1921—1922, 1932—1933, 1946—1947 роках, "старший брат" домігся знищення понад 14 мільйонів чоловік.

Нинішнього року минає 60 літ від страшної трагедії українського народу — голоду 1946—1947 років. Це був третій голод в Україні.

Згадаємо деякі події, що передували третьому голодомору. Ще йшла війна. Радянські війська звільняли території московської імперії від фашистів. Це називали визволенням. "Визволили" Крим — вивезли кримських татар, адже Сталін вважав їх зрадниками. "Визволили" Україну — за наказом Берії і Жукова почали депортацію українців у важкодоступні, необжиті райони СРСР. Скільки людей загинуло у вагонах-душогубках, скільки полягло на чужині!

Після війни в колгоспах майже не було коней, волів, тракторів. Люди виходили в поле з лопатами, копали землю вручну. Серпами збирали врожай. До молотарки носили снопи рядами. Доводилося працювати і вночі.

"Рідна" партія проводила жорстоку політику хлібвикачування, щоб у коморі селянина не залишилося ні зернини. Біля молотарки сидів уповноважений райкому партії і стежив, щоб усе зерно з току відправляли в заготзерно під гаслами: "Виполним першу заповідь!", "Хлеб — в закрома Родины!"

Селяни тяжкою працею вирощували зерно, а в них найбезсоромнішим способом його забрали безплатно. Уже восени 1946 року люди їхали в західні області України по збіжжя.

1946 року в колгоспах видали на трудодень усього по 50 грамів зерна. Моя мати каторжною працею на цукрових буряках та інших роботах виробила 160 трудоднів, але принесла додому всього вісім кілограмів зерна. Оце весь заробіток за рік.

Душили селянина і непосильними податками, що накладалися навіть на кожне плодове дерево. Були й натуральні податки: колгоспний двір повинен здати м'ясо, молоко, яйця.

Діав "Закон про п'ять колосків". За вказівкою "з Кремля" лютували "народні" суди, що виносили жорстокі вирoki. Людей, які поверталися з польових робіт у село, обшукували міліціонери та голови, активісти сільських рад. Тих, у кого знаходили бодай жменю зерна, віддавали до суду.

У селі Довжку Погребищенського району з поля йшло п'ять дівчат. Щоб скоротити шлях, треба було пройти стежкою через узлісся. Доходячи до лісу, вони побачили купку пшениці, що лежала в стерні. Вирішили

ЧИ БУДЕ СУД?

Цьогорічні сумні роковини знову загострили перед українцями давню проблему: очищення від комуно-імперської скверни. Минає 90 років Жовтневої революції, більшовицького перевороту, за приписами якого майже до кінця XX століття змушена була жити й Україна. Минає 70 років від початку великого терору 1937 року, минає 60 років голоду 1947 року. Власне, терор супроводжував усі сім з лишком десятиліть комуністичного режиму. Але навіть на тому чорному тлі цей рік вирізняється своїм морком. Не випадково ж нещодавно вийшов навіть спеціальний Указ Президента України про вшанування пам'яті жертв цього терору. До речі, збіг роковин може бути й зовсім не випадковим. Тоді, 1937 року, теж був ювілей — 20-річчя Жовтня. А відзначення ювілеїв кривавими оргіями було притаманне комунорезимі. Чоловіка моєї бабусі, його рідного брата і ще десятків осіб з одного лише польського села (а таких були тисячі) у квітні 1938 року заарештували як "англійських шпигунів" і поспішно розстріляли, — цю успішну акцію апологетів режиму було присвячено черговій річниці з дня народження Леніна.

судного. Що тут скажеш? А взагалі мудро сказав колись Євген Сверстюк: ми всі були в зоні, одні — по той бік ґрат, інші — по цей.

Та про що ми говоримо? Про яку історичну правду, про яке розсекречення і оприлюднення архівів, коли до керівництва архівами держави ставлять комуністів. Яке оприлюднення, яка правда! Не багато надії й на новостворений Інститут національної пам'яті. Те, що Президент його створив, — дуже позитивно. Але у нас уже стільки створено всього на папері, яке в житті так і зосталося немичним.

поділитися. Одна з них пригорщами обділила всіх. Дівчата сховали зерно хто в кишеню фартуха, хто в носовичок. Біля самого лісу з виярка вискочили міліціонер і голова сільради. Дівчат повели в сільську раду. По дорозі зайшли в сільмаг, зважили, скільки яка "вкрала". Вийшло по 150—170 грамів. У сільраді склали акт про групу крадіжку. Суд був показовий, у сільському клубі. Кожній, згідно з вироком, дали по п'ять років. Відбували дівчата строк у копальнях Норильська.

У цьому ж селі стався ще один подібний випадок. Восени з бурякового лану йшли колгоспниці додому. Кожна взяла в мішок трохи гички для корови. Біля села з засідки вискакує міліціонер:

— Викидайте гичку з мішків!

Жінки витрясли. Міліціонер ногою порозсував гичку, і в колгоспниці Софії Крившук знайшов буряк вагою 400 грамів. Софію засудили до п'ятирічного ув'язнення. А в неї двійко дітей: одному — рік, другому — два. Софія відбувала покарання у каменоломнях біля Дніпропетровська. Діток ростила бабуся.

У пам'яті зринають картини шістдесятирічної давності. В 1946—1947 роках я пра-

ідеться поки що не про те, щоб урівнятися з аналогічним Інститутом пам'яті народою в Польщі, хоч чому б і ні? У країні, яка чи не найрішучіше покінула з комуністичним минулим, названому Інституту надано мало не судові права. Принаймні люстраційні суди, що працювали на матеріалах цього Інституту, були повноважними державними органами. Зараз справи про люстрацію перейшли у відання загальних судів, але люстрація від цього не зупинилася. І нехай іноді доходить до крайнощів, нехай у процесі очищення від комуно-

Мати українського світу.
Художник Валерій Франчук

ТРЕТІЙ ГОЛОДОМОР

щовав у відділі постачання Тернопільського обласного будівельного тресту. Щоденно ходив на роботу і з роботи через територію залізничної станції, де юрмилися сотні згорьованих людей зі Східної України. Вони їхали міняти свої речі на продукти, адже ситуація з продовольством у Західній Україні була набагато кращою. Транспортна міліція здебільшого не пускала людей, бо вони розповідали галичанам страшну правду про колгоспи, а це посилювало труднощі з колективізацією.

Спецзагони транспортної міліції спочатку вилучали в людей куплене зерно під виглядом "санітарної безпеки". Та в зимовий місяць 1946—1947 рр. наплив людей посилювався настільки, що міліція з ними справитися не могла.

Проходячи через залізничні колії, я дивився на ряди згорьованих, невмиглих людей, біля яких стояли клунки з придбаним зерном. Були тут і колишні фронтовики у військових шинелях та куфайках. У вокзал їх міліція не пускала: "Здесь нет места мешочникам. Асвабайте памещеніє". На холоді люди мучилися вдень і вночі, поки дідуться товарняка. Зігрівалися, як могли: сховавши руки в рукави, ходили по шпалах, вдаряючи об каблучки носками взуття, засовуючи руки під пахви, щоб зігріти їх.

Важка, нерідко смертельна це була їзда. В негоду — дощ, сніг, сильні морози — змучені чоловіки і жінки їхали на відкритих платформах товарних поїздів, на дахах пасажирських вагонів. Їх пронизував морозний вітер аж до кісток.

кверни дехто іноді зводить політичні рахунки, дехто наживає собі політичний капітал, головне не в цьому. А в тому, що суспільство раз і назавжди дало оцінку кільком десятиліттям своєї історії. Врешті, оцінку самому собі. Ту оцінку, якої у нас усе не наважуються поставити. Так, як зробили не лише в Польщі, а й у Чехії, Угорщині, країнах Балтії. У наших недавніх співакмерників по соцконцтабору.

...Нещодавно в Києві "Ініціативна група з підготовки Міжнародного суду над злочинцями комунізму" провела "круглий стіл" "Комуністична ідеологія — загроза людству". Серед учасників — учени Інституту історії Національної академії країни, Академії педагогічних наук, Національного інституту стратегічних досліджень, Спілки офіцерів та низки інших громадських організацій. Повний текст виголошених доповідей, виступів у обговоренні налічує десятки й десятки сторінок. І це досить серйозні дослідження. Наприклад, дуже цікаві речі говорили Богдан Горинь, Максим Стріха, Володимир Сергійчук, інші промовці. Шкода лише, що, як завжди, це були виступи для самих себе, для жмені людей, без виходу на широку аудиторію. Без отієї "масової інформації" на мільйони співгромадян через наші так звані "засоби масової інформації", більше схильні до убогих сенсацій, аніж до серйозних проблем.

Так чи інакше, питання очищення нашого суспільства від десятиліть комуністичної скверни залишається надзвичайно актуальним.

Якось я провідав двоюрідну сестру. Хата була зачинена на клямку. Я пішов за хату подивитися, чи є там хтось із рідних. Біля липи, що попускала молоді пагони, навпочіпки сидів шестирічний Данилко, рвав молоді листочки з пагонів і їв їх. Данилко підняв сорочечку, натиснув пальчиком у живіт, на якому була пухлина:

— Дивіться — ямка. Вона довго буде.

У садку закувала зозуля. Данилко глянув на мене:

— Я не помру, бо зозуля накувала мені багато років.

Почувся голос сестри, що прийшла з буряків: "Данилку, йди їсти кандьор!" Лице сестри було забрекеле, а на босих опухлих ногах розчепірилися пальці.

Моя рідна сестра працювала вчителькою молодших класів. Розповіла, що багато дітей у травні вже не відвідували школи. У дітей з'явилися ознаки опухання. Одного разу вона помітила на уроці, що діти не бачать, що написано на класній дошці. Від голоду вони почали недобачати. "Напала куряча сліпота", — кажуть у народі. Сестра дозволила їм підходити ближче, аби бачити, що там написано.

Багато матерів змушені були залишати дітей на вокзалах, щоб міліція їх забрала в дитячі будинки.

Так було "ошасливлено" людей "на нашій славній Україні". А в газетах вихваляли на всі лади райське життя в колгоспах. У мене збереглося кілька газет того часу. В одній із них зв'язку з відзначенням Дня Перемоги пишеться: "Настав день визволення, кінчилися біди і муки".

Всі три голодомори було організовано під неврожайні роки. Так кремлівські правителі маскували свою катівську діяльність. Хоч був недобір врожаю, у 1946 році нищівного голоду могло не бути. Його причиною була людина-ноненавистницька сталінська політика.

Хрущов у своїх мемуарах писав, що хліб у країні був, але він як перший секретар ЦК Компартії України не мав права взяти навіть 100 грамів без дозволу Сталіна. Хрущов та кож згадає, що просив дозволити українським колгоспам за свої кошти закупити хліб на Кубані, але Сталін і Каганович не дозволили.

У час третього голодомору людей померло менше, ніж у 1932—1933 роках. Виручили західні області, де не було ще колгоспів. Статистика свідчить, що лише з 10 березня до 31 червня 1947 року померло 101637 госпіталізованих осіб. А це далеко не повні дані, бо вмирали люди в своїх хатах, на дорогах, у полі. Вчені схиляються до думки, що померло близько двох мільйонів жителів України, здебільшого селян.

1947 року в Україні були й випадки канібалізму. Газета "Сільські вісті" за 20 квітня 2007 року повідомляла, що в 1947 році притягнуто до відповідальності 132 особи, які вживали своїх дітей, батьків і вживали людське м'ясо.

А в той час, коли люди в тяжких муках вмирали з голоду, партійні керівники одержували спецпайки.

Людмила ІВАННІКОВА

Треба мати неабияку силу духу, щоб узятися за дослідження цієї теми.

Матеріал надзвичайно важкий, події й факти, про які розповідають очевидці, настільки вражають, що часто не надаються коментуванню або науковому аналізу. Психологічно важко буває не тільки записувати, а й розшифрувати ці матеріали, адже кожен із нас так чи інакше причетний до трагедії. Пережите й почуте з дитинства у власній родині, у власному селі досі не дозволяє мені абстрагуватися настільки, аби працював лише прагматизм науковця, — усе одно переважають емоції, почуття болю, гніву, іноді просто жаху. Можливо, на це потрібен час — століття чи два, аби “вийти з матеріалу”, відсторонено сприймати історичне минуле й фольклор, пов’язаний із ним, подібно до того, як нині ми сприймаємо народні думи, легенди й перекази часів турецько-татарських нападів. Можливо... А поки що ми маємо справу з оповідачами-свідками, кожен з яких емоційно розповідає про трагічну долю власної родини, сусідів, друзів, односельців, наводячи конкретні історичні факти, що вражають своєю жорстокістю, цинізмом, іноді голим натуралізмом.

Є кілька термінів для означення саме цих творів — “оповідання” (“оповідь”), “меморат” (“спогад”), “переказ”, “свідчення”. Така розбіжність у термінології виникла тому, що за збір матеріалу взялися насамперед історики та письменники, і кожен по-своєму означував записані ним твори. Для історика це насамперед свідчення про певний період, у якому вигляді воно не було б, адже мета його — запис і накопичення точних документальних даних (в усній чи письмовій формі), пов’язаних із певними історичними подіями, які повинні доповнити архівний матеріал і відновити всі “білі” (чи “чорні”) плями в науці. Тому серед істориків закріпився термін “свідчення”. Російський фольклорист С. М. Азбелев зауважує, що меморат — це якраз і є “свідчення про самі події, пережиті народом, і про те, як народ ці події сприймав і осмислював”. Тож обидва терміни мають право на існування.

Історик цінує правду фактів, викладених в оповіданні, для нього важлива точна фіксація місця подій, імен і прізвищ, тому він дивиться на ці твори як на своєрідну народну археографію. Фольклорист досліджує специфіку передавання усної традиції, комунікативний процес, духовний досвід народу. Тож ці дві науки, що завжди йшли поруч і нерідко мали спільний предмет дослідження, не виключають, а лише доповнюють і збагачують одна одну.

У формі меморату передають свої розповіді очевидці подій, а їхні діти й онуки розповідають якісно нові, з іншим художньо-стилістичним забарвленням твори, що належать уже до історичних переказів і ґрунтуються не на власних спогадах, а на тому, що чули від своїх батьків, родичів, односельців.

Певні труднощі виникають під час запису матеріалів про голод 1932—1933 рр. Нелегко буває в спілкуванні з оповідачем, особливо коли працюєш експедиційним методом, подолати бар’єр недовіри. Іноді оповідач просто боїться тебе, і це, зрозуміло, нерідко змушує відповісти на низку запитань: для чого ти це записуєш, хто це буде прослуховувати або читати, чи не зашкодить запис розповіді самому оповідачу і т. ін. Коли довіру встановлено (а цьому може сприяти навіть спільна трапеза (на поминках, на храмовому святі, спільна молитва в церкві тощо), розпочинається щира сповідь, подальшою долею якої ніхто вже не цікавиться. Іноді оповідач залишається обережним і, розповівши детально і документально точно про всі події, відмовляється називати своє прізвище, прізвища своїх кривдників. Причина може бути двоїста: або та, що респондент усе ж не до кінця довіряє фольклористу, або та, що, несучи все життя тавро сина або доньки “ворога народу”, людина отримала таку непоправну психологічну травму, що вже не здатна здійснити цей крок — тягар страху гнітить її досі. А чому така щира оповідь? Та тому, що, як запевняють самі оповідачі, мучить їх побачене і пережите в дитинстві, не дає спокою нездоланне бажання виговоритися, бажання, щоб про його особисту кривду дізналися всі!

І скільки їх ще, знедолених, зламаних морально й духовно, невинних жертв, що пережили розкуркулення, руйнування храмів, голодомори, заслання, концтабори, небачені знущання. Трапляються й парадоксальні випадки, коли люди, які пережили ті страхотні,

жалкують за радянською владою, за комуністичним режимом. “Чому?” — запитала я в гурту оповідачів с. Губчі Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл. “Я жалію за радянською владою! — вигукнула Л. М. Крещенко, яка щойно розповідала про розкуркулення своєї бабусі. — Радянська влада дала мені освіту, Ленін дав мені добробут, мир, щастя...”. Ця жінка все життя працювала сільською бібліотекаркою, організувала радянські свята та обряди, вела атеїстичну пропаганду — це була її ідеологія, з якою вона й тепер прощається неохоче і завдяки якій нездатна адекватно оцінити події, які пережила вона та її родина. Саме вона найбільше довіряє пропаганді про те, що голод організували “свої”, та ще й в окремо взятому селі, а Сталін про це нічого не знав, бо його також обдурювали сільські активісти. Людмила Марківна розповідає: “І при цьому збиралися в клубі ввечері і Сталінові письмо писали, що ми їмо запашний мед, і наші діти пампушки білі їдять!.. Заставляли мою маму розписатись... Писали, що наші діти їдять запашний мед, а в нас лобода була в хаті й погнилі кар-

УСНІ МЕМОРАТИ ПРО ГОЛОД

топлі! Це в 47-му році! Мама плакала цілий день, як прийшла! Бо вдома одна вода була й більш нічого!”.

Ще більше “зазобнована” вірою в “непорочність” і “святість” Сталіна й Леніна колишня продавець, а тепер церковна півча Мар’янка Крутюк. Хоч із голоду в 33-му році вимерла не тільки вся її сім’я (батько, мати, два брати і три сестри), а й вулиця, на якій вони жили, вона все-таки боготворить Леніна й Сталіна, лає незалежну Українську державу, шкодує за втраченим “комуністичним раєм”. На запитання, чому ж тоді ця “справедлива” влада не покарала тих “своїх” за вчинені звірства й беззаконня, відповідає: “Іх покарав Бог, а влада тут ні при чім, такі були часи!”.

На щастя, це поодинокі випадки, як правило, більшість оповідачів адекватно оцінюють трагічні події 30-х років, проклинають катів, намагаючись усіляко осудити їх, та бажають, щоб ніколи ця трагедія не повторилася.

Отже, запис меморатів про голодомор може здійснюватися лише в атмосфері повної довіри між оповідачем і слухачем. Іноді поруч із оповідачем треба пробутувати півдня або й цілий день, вислухати спогади про його долю, долю батьків і близьких родичів, розповідь про його моральний стан і матеріальне становище, погляди на сучасні політичні події в Україні й т. ін. Тоді оповідання про голод влітається в занадто довгий, але виболілий роками контекст, із численними коментарями й намаганням почути “слово правди” від самого слухача.

Нерідко трапляється так, що при згадці про голодомор оповідач починає нестримно ридати і за сльозами не може говорити. Часом цей спогад такий болючий, що люди взагалі відмовляються говорити про ті події, реставрувати в пам’яті найжахливіші картини небаченого людоморства. “Це таке велике горе, що його ані розказати не можна, ані описати — я не знаю, як я й досі живу ще!” — ось що здебільшого відповідають народні оповідачі. Лише після кількох конкретно поставлених запитань людина заспокоюється, стисло відповідає на них, і, зорієнтувавшись, розгортає свою оповідь довільно.

Найперші записи народних оповідань про голод зробила в 1989 р. На 2006 рік уже сталися суттєві зміни і в свідомості оповідачів, і в стані збереження матеріалу.

Найголовніше — майже відійшов той тотальний страх, що сковував оповідачів: називаються конкретні прізвища й імена людей, яких раніше означували на зразок “один чоловік”, “одна жінка”, “був тут такий”. Люди сміливо висловлюють свої погляди на події й ставлення до конкретних осіб (Сталіна, Леніна), прагнуть хоча б шляхом розголошення злочинів помститися своїм кривдникам (“Напиши все це, нехай читають, нехай знають — я радий буду, якщо надрукують!”). Отже, тепер можна зібрати матеріал кращий, повніший, документально точніший. Це — позитивні зміни.

Але є й негативні. За цей час майже вимерло покоління, яке в свідомому віці пере-

живало колективізацію й голод, не зустрінеш уже на селі ні колишнього “куркуля”, ні члена “буксирної” бригади. Ці безпосередні свідки відійшли на межі 70—80-х років. Критичного віку досягли діти репресованих, які можуть лише фрагментарно змалювати картини всенародного горя. Та хоч їхня увага зосереджується навколо своєї родини чи близьких сусідів, враження дитинства бувають настільки сильні, що розповідь виходить художньо яскравою, емоційно насиченою. Такими є спогади уродженки с. Пилява Старосинявського р-ну Хмельницької обл. Любові Тимофіївни Миколаєць, уродженки с. Тютки Вінницького р-ну Феодосія Никифоровича Степанюка та ін. І хоч ідеться, буває, про одну конкретну родину, такі спогади мають велику цінність, адже в історії кожної родини, як у маленькому люстерку, відбивається вся історія українського народу. Теперішні інформатори — це, як правило, онуки жертв сталінських репресій, тобто третє покоління, їхні спогади нерідко зводяться до хронологічного викладу фактів. Зараз уже настає той момент, коли усні меморати перестають бу-

ти власне документальними свідченнями, що важливо для істориків, а переходять в інший статус — фольклорний. Мине ще якийсь час, — і цей фольклор перестане бути документальною базою для історії України, тому для істориків важливо саме зараз зібрати цей неоціненний першоджерельний матеріал. А для фольклористів цей матеріал буде цінний завжди. Це мірило нашої національної й людської гідності.

Однак виникають труднощі з відновлення імен та прізвищ репресованих у 30-х роках, — більшість їхніх нащадків виїхали з села, а старожили пам’ятають лише вуличні прізвища. Відновлюючи з небуття імена репресованих у моему рідному селі, я була вражена тим, що ними виявилися мої далекі родичі й навіть найближчі сусіди, яких я знала з дитинства, записувала від них легенди про русалок, мавок, домовиків, — і ніхто з них навіть на початку 90-х не обмовився про трагедію, яку вони пережили! Це непоправна втрата для мене як для літописця свого села. Ось наслідок того “великого” 70-літнього мовчання, організованого кривавим терором!

Та хоч про голодомор не дозволено було говорити офіційно, пам’ять народна не мовчала — про нього говорили скрізь при нагоді: батьки — дітям, діди — онукам, і свідчення тому записи Тетяни Олексіївни Болдецької, уродженки с. Затиштя Одеської обл. та Євгенії Петрівни Миколаєць, уродженки с. Пилява Хмельницької обл. “Цей голодомор ми пам’ятаємо, — звертається Є. П. Миколаєць до своєї матері, — ми ввібрали його з твоїх грудей разом з молоком! Ми пам’ятаємо це з самого дитинства, всі твої спогади — і мої діти, а твої онуки і правнуки...”. Євгенія Петрівна розповідає, що кожного разу, коли її маленький син приїздив до бабусі, то просив її: “Розкажи, як ти бідувала!” — і бабуся, Любов Тимофіївна Миколаєць, розповідала йому про голод 33-го, після чого він дуже плакав, але наступного разу знову просив бабусю розповісти про те... “Серп і молот — смерть і голод!” — щоразу приказувала моя баба, Ксенія Варави, бе-

ручи в руки свіжу газету (біля заголовка було два ордени СРСР). Масове побутування меморатів про голод засвідчують спогади моєї матері, Тетяни Варави, Теклі Рудик, Ганни Крещенко, Параски Тетянюк... Наприклад, Текля Рудик згадує свою розмову про голод із Ольгою Вознюк у 70-ті роки на колгоспному току, з Даркою Китайчук та ін. Т. О. Болдецька, Т. В. Варави (моя мати) безпосередньо голоду не пережили, розповідають лише про те, що чули від своїх батьків, — та все ж ці оповідання належать до меморатів, і їх ми вважаємо першоджерельним матеріалом. Чому? Усна оповідальна традиція має характерну для неї особливість: кожен оповідач щоразу (а це видно з повторних записів!) одне й те саме оповідання повторює майже тими самими словами, з однаковою інтонацією, навіть з однаковими жестами. Це неодноразове повторювання, спрямоване на певного слухача (зокрема на дітей та онуків), досягає поставленої мети: текст закарбовується в пам’ять у такій формі, в якій подає його оповідач, ніби консервується там, а при нагоді “видобувається” і розгортається у своєму первинному вигляді. Так передається усна традиція, це — спосіб життя фольклорного тексту. Тож не довіряти цим свідченням ми маємо підстав — безсумнівно, вони адекватно відтворюють першоджерело, змінюється лише стилістичне забарвлення, форма композиції.

Є суттєва різниця між оповіданнями чоловіків і жінок. Кожен чоловік насамперед — суворий документаліст, його спогад завжди насичений конкретними фактами, коментарями, узагальненнями, історичними паралелями, власним аналізом подій. Спогади жінок, навпаки, яскраво-емоційні, образно-художні, наповнені глибокими особистими переживаннями, вражають своїм драматизмом, що ґрунтується на дрібних, але яскравих деталях, які не можна забути.

Народні оповідачі мимоволі передають слухачеві той емоційний стан, якого вони зазнали під час голодомору, — стан крайнього пригнічення, розпачу, безвиході, страху, почуття кричущої несправедливості, жалю й гніву.

Меморати про голод 1947-го року переплітаються зі спогадами про війну, тяжку працю в роки окупації, вивезення до Німеччини. Основні теми цих оповідей — кара за зрівняні на полі колоски, колгоспні суди, примусові роботи та заслання, свавілля місцевої влади, поїздки в Західну Україну, де не було колгоспів, аби заробити шматок хліба. Надзвичайно цінним свідченням про часи людиноненавистливої колгоспної дійсності є спогад Параски Тетянюк, яку за невірні обленні трудові вислали на примусові роботи аж до Східного Сибіру (див. “Дві — як рідні сестри”, “Слово Просвіти”. — 2006. — Ч. 47).

Основним лейтмотивом цих оповідань є думка про те, що на заслання було краще, ніж у колгоспі. Багато оповідачів констатують і той факт, що навіть “при німцях” було краще, аніж у колгоспі: “Німецьк платив за роботу, голоду не було, повідкривали церкви й можна було молитися Богу...”. Т. М. Рудик розповідає, що “за німців” вона повернула собі розграбоване під час розкуркулення добро, і ще й досі, як найціннішу пам’ятку, зберігає у себе в хаті того стола, лаву і скриню.

Цікавила мене й психологія стосунків на селі: як колишні активісти, що заповділяли людям стільки горя, дивилися в очі своїм односельцям? Адже після того жили вони поруч із ними щонайменше ще сорок років. Як до них ставилися в селі? “Вони були при владі, їх шанували як ветеранів, садували в президію, вручали нагороди...”. За викриття жорстоко мстили своїм односельцям, безправним і завжди приниженим. Психологія в них одна: грабувати, все одно, коли і кого, — аби лише поживитися дармовим добром. “Кому війна, а кому мати родна!” — говорить Ф. Н. Степанюк про одного з активістів голодомору, який при німецькій владі був поліцаєм, брав участь у єврейських погромах.

Багато хто з народних оповідачів сприймає хворобу або незвичайну смерть колишніх активістів як кару Божу за немилосердя до своїх односельців. Характерний у цьому плані висновок Мар’янки Крутюк (“Померло в хаті сім душ”): “Іх покарав Бог! Олексі в лісі ломака вибила руку. “Чиж” помішався, то ганяв по селі. Васька лежала й заживо догнивала, черви точили. “Сачику” зігнуло донизу. Філімона трактор задушив... Іх усіх покарано, вони не вмерли як люди!”

Фоторепродукція Олександра ЛИТВИНЕНКА

ВШАНУВАЛИ ОЛЕНУ ТЕЛІГУ

Михайло СОПІВНИК

21 липня 2007 року Всеукраїнське товариство “Просвіта” спільно з Організацією Українських Націоналістів відзначили 101-у річницю від народження Олени Теліги — видатної української поетеси.

До місця розстрілу й поховання Олени Теліги у Бабиному Яру в Києві зібралися представники ВУТ “Просвіта” й ОУН, аби помолитися і покласти квіти до хреста на умовну могилу борців за Україну, яких було розстріляно у Ба-

биному Яру в лютому 1942 року.

Захід розпочався з помпальної панахиди. Далі виступили представники патріотичної громадськості Києва, молодь читала вірші Олени Теліги.

Присутні очистилися в помислах і душах її патріотичною, талановитою поезією, а також теплим літнім дощем, який не завадив проведенню заходу.

Після закінчення цих урочистостей прийшли представники КУНУ, які провели свій захід.

Знову ж, окремо, — і допоки?!

«НЕМАЄ ПОЖЕРТВИ ЗАВЕЛИКОЇ, КОЛИ ЙДЕТЬСЯ ПРО УКРАЇНУ»

Олександр ШЕПНІВСЬКИЙ,
просвітянин
Фото автора

Піднявшись із метро “Дорогожичі” на світ Божий, я був приємно вражений: над Бабиним Яром було синє небо і світило сонце, гурт людей із різнобарвними прапорами зібрався біля дерев’яного хреста — символічної могили Олени Теліги.

Відкрив захід голова центрального проводу Українських націоналістів-державників Павло Дорожинський. Заупокійну молитву провів архієпископ Житомирський Ізяслав, допомагали йому отець Роман із Житомира і отець Іван з Іоано-Христительської церкви міста Києва.

Павло Дорожинський коротко розповів про діяльність Олега Ольжича і надав слово голові Всеукраїнського товариства політичних в’язнів і репресованих Євгену Пронюку, який наголосив на потребі правдиво розповідати про діяльність героїв, вивчати їхнє життя; важливо, щоб люди старшого покоління, які знають про війну, розповідали про неї правду молоді, правду про нашу історію, про таких героїв, як Теліга й Ольжич.

Ведуча свята, артистка Галина Яблонська, надала слово пані Катерині Криворучко, старшому науковому співробітнику Центрального державного архіву, яка сказала, що сьогодні ми вперше відзначаємо разом дні народження Олени Теліги й Олега Ольжича. Ольжич скрізь писав, що він народився 8 липня. Пані Катерина дослідила, що народився Ольжич 8 липня за старим стилем, тобто за новим 21 липня (цей факт підтвердив Павло Дорожинський, отримавши копію метричних документів із Житомира, міста, де Ольжич з’явився на світ).

Пані Катерина зачитувала вірш Олега “Білі лебеді”, розповіла біо-

графію Олени Теліги й Олега Ольжича, а ще розповіла, що місяць тому серед документів знайшла написані рукою Ольжича заповіді до сучасників.

Ось ці рядки, озвучені Катериною Криворучко, Ольжич написав 1941 року: “Пам’ятай, що скрізь і всюди ти є українець, та немає іншого імені ні перед, ні поза могилою, тому живи і чини так, щоб зневажати цього імені ти не дозволив нікому. Не будеш мати вищого закону за добро української нації, тож підпорядкуй йому всі думки і вчинки цілого твого життя. Нагадуй собі, спалюючи сором скрізь і завжди, що Україну поневолено, і жертуй для її визволення все, що маєш. Немає пожертви завеликої, коли йдеться про Україну, всією силою свого розуму і серця зневажай ворогів твоєї Батьківщини, інакше залишишся бідним рабом. У кожному українцеві вбачай свого брата і його змагання до волі прийми за свої власні. У соборній єдності української нації непереможна сила, а в роз’єднанні — загибель. Пам’ятай, що право своє і народу

здобудеш тільки боротьбою, тому не плач, не проси, не терпи покійно насильство ворога, твоя боязка покора засуджує твій нарід на пута і смерть. Покладайся лише на власні сили твоєї нації, та збільшуй їх усіма способами, її доля в твоїх руках. Шануй великі дні наших визвольних змагань, і схили голову перед героями, що поклали своє життя за честь і волю України. Їх смерть бери як найвище відзначення, і стань його гідним сам. Знай, що честь втрачається лише раз і назавжди, тому Батьківщині будь вірний до загибелі. Знай, що немає сили, яка б стримала український народ, коли всі його сини, як один муж, запрогнуть волі, свідомо та непохитно вестимуть бій в рядах української національної революції за створення самостійної соборної Української держави”.

Від хреста — символічної могили Олени Теліги — учасники заходу пройшли колоною до вулиці Ольжича, де біля пам’ятної дошки на будинку продовжили вшановувати героя. Тут звучали вірші, пісні й добрі слова, присвячені Поету.

Святослав КАРПЕНКО,
м. Коростень на Житомирщині

ПАМ’ЯТЬ ГЕРОЇВ СВЯЩЕННА

“Армією безсмертних”, “армією нескорених” називали героїчну Українську Повстанську Армію її сучасники не лише в Україні, а й за її межами.

“Якби я мав таку армію, щоб німецького окупанта не топтав би Францію”, — так високо оцінив діяльність УПА президент Франції, організатор Опору проти гітлерівців у 1941—1944 роках Шарль де Голль.

Ця армія вела безкомпромісну боротьбу за незалежність України аж до 1955 року включно. В її лавах воювали представники всієї України, а не лише західних областей, як подавала московська пропаганда.

Активно діяла ОУН-УПА і на Житомирщині, де функціонували крайовий, надрайонові, районні, куршіві, станичні Проводи ОУН, відділи і боївки УПА, відбувалися рейди сотень і куренів УПА, які зводили бої з окупантами.

Маючи підтримку місцевого люду, добре орієнтуючись на місцевості, дотримуючись суворої конспірації, багато боївок УПА чинили опір на Житомирщині ще в 50-ті роки минулого століття. Це, зокрема, боївки “Будька” (Сильвестра Примака) в Радомишльському, “Артема” (Івана Малимона) в Андрушівському та “Романа”

(Володимира Кудрі) в Коростенському районах.

Останньою загинула боївка сотенного “Романа” влітку 1955 року в с. Сушки Коростенського району. Сталося це через зраду. 8 липня 1955 року садибу Марії Яценко на західній околиці села оточили кілька сотень КГБістів, які через динаміки зажадали від повстанців, аби ті здалися (останніх у криївці було двоє: сотенний “Роман” та вояк “Лис” — Олексій Усач, як буде встановлено аж через сорок років). У відповідь карателі почули:

— Вояки УПА не здаються!

Почався нерівний бій, у якому на одного повстанця припадала понад сотня карателів. У бою загинуло обоє повстанців. Були втрати і серед нападників.

Репресовано було сім’ю Марії Яценко, яка надала притулок повстанцям. Зазнала утисків не тільки господиня — синаві Володимиру, дочкам Ульяні й Парасі присуджено по 10 літ сибірської каторги. Хату спалили. Щоб ніщо не нагадувало людям про героїчну сторінку життя села.

Але пам’ять про героїв нетлінна. Про діяльність боївок УПА на Житомирщині зібрав відомості у 1992 році, до 50-річчя створення

УПА, через обласне управління СБУ голова крайового Народного руху України депутат обласної ради Святослав Васильчук.

А через 12 років у Сушках було встановлено пам’ятний знак загиблим повстанцям на місці хати Марії Яценко і останнього бою УПА на Житомирщині. Насамперед

заслуга в цьому станичного Коростенського братства ОУН-УПА Галини Євгенівни Жемацькас, учасника визвольної боротьби ОУН-УПА, багатолітнього в’язня московських концтаборів у Сибіру.

І ось 8 липня ц. р., в річницю останнього бою упівців, до Сушок знову з’їхалися патріоти з Житоми-

ра, Києва, Коростеня, Малина, аби пошанувати пам’ять героїв. Біля пам’ятного знаку — маєво синьожовтих та червоно-чорних прапорів. Майже половина присутніх — молодь.

Панахиду по загиблих героях відслужив священник Української Православної Церкви Київського патріархату отець Леонід. Відбувся мітинг громадськості, який вела Галина Жемацькас. Розпочав його сільський голова Федір Харченко. Виступили голова обласного товариства “Просвіта” Святослав Васильчук, який наголосив, що, незважаючи на всі намагання тоталітарного режиму, лютого ворога української державності, стерти з пам’яті народу героїчні сторінки його історії, — правда бере гору, все таємне стає явним.

Виступили учасники боротьби ОУН-УПА Карпо Стотак, Михайло Франчук із Коростеня (на жаль, ще один учасник — Ольга Орловська — померла у березні ц. р.). Говорили на мітингу голова обласної організації ВО “Свобода” Руслан Коцюбинський, Дмитро Скоропад (“Національний альянс”), голова Коростенської організації ветеранів Борис Черниш, житель селища Буча Київської області Микола Трохименко, вчитель-етнограф Микола Брицун, автор книжки про УПА на Житомирщині Володимир Плотницький, якому днями виповнилося 85 років.

УКРАЇНЦЯМ УЖЕ Й ДО ПОЛЮСА НЕДАЛЕКО

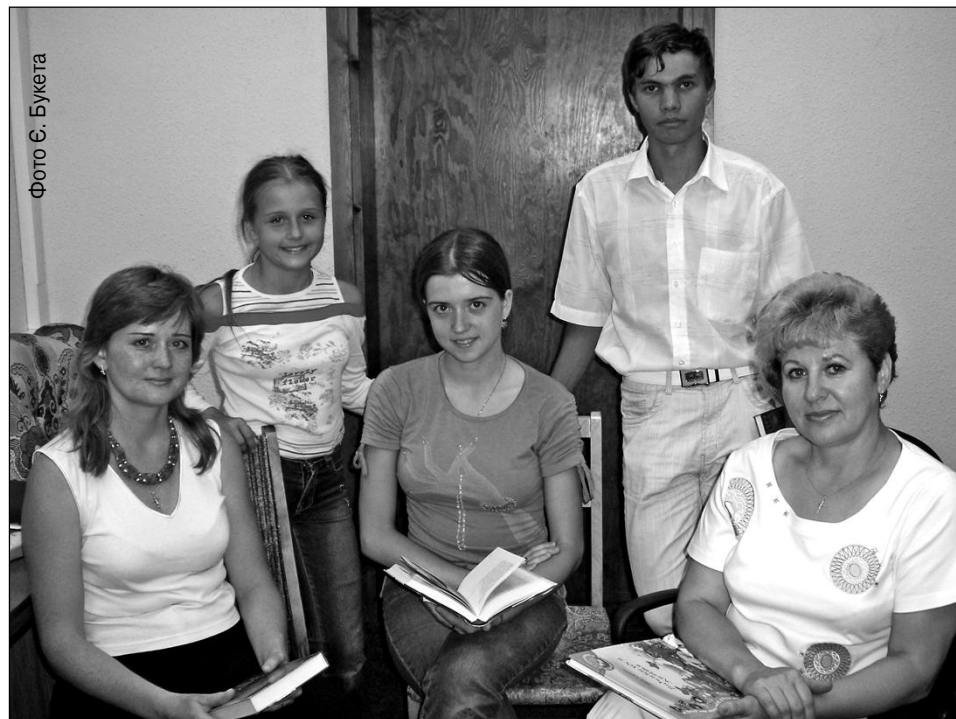
● КОНТАКТИ

Важко сказати, що відбулося, але з минулого року до Міжнародної школи україністики, де донедавна слухачами були виключно молоді громадяни США, Німеччини, Канади, Польщі, Італії, Хорватії тощо, потягнулися люди, на паспортах яких красується двоголовий орел. І це не лише москвичі й петербуржці. Від Кубані й Передкавказзя на півдні до малої батьківщини Михайла Ломоносова на півночі — така в загальних рисах географія вражає масштабами. Та більше порадувало те, що цьогорічні випускники МШУ, представники так званої східної діаспори, дружно відвідали «Просвіту». Мета їхнього візиту на Хрещатик, 10-б, була одна: хто, як не «Просвіта», може допомогти з українською літературою — художньою, науково-популярною, довідковою, мистецькою тощо — для бібліотек при українських культурно-просвітних центрах у Москві, Санкт-Петербурзі, Архангельську, Краснодарі та ін.?

А й справді. Тож попри пов'язане з «мертвим сезоном» малолюддя в кабінетах і коридорах, київські просвітяни з ентузіазмом відгукнулися на прохання своїх братів і сестер з Росії, які щойно отримали дипломи україністів. Ефект виявився обопільним: активісти східної діаспори відкрили для себе нинішню материкову Україну, її незнані досі структури, такі як «Просвіта», а ми дізналися, що чутки про аморфність і бездіяльність українських центрів на російських обшарах, м'яко кажучи, дещо перебільшені. Книжки книжками, — а їх просвітяни зібрали чимало, — але не менше значення мало живе спілкування.

Олена КАРАСЬОВА, викладач народно-го співу Українського національно-освітнього центру при школі № 124 м. Москва:

— Москва — мегаполіс, і цим сказано все. Українці у столиці Росії проживає багато, але часи, коли вони селилися невеликими колоніями і навіть давали імена московським вулицям — Моросейка (Малоросейка), — давно минули. Українців багато, але розпорошеність їхня по різних районах великого міста не дає змоги сформувати десь у центрі бодай один клас української школи. Я не стверджую, що адміністрація Лужкова аж надто переймається тим, аби реалізувати цю нашу мрію, але й опору особливого ми не відчуваємо. Об'єктивні причини, повірте, набагато вагоміші. Але це не означає, що ми си-

Олена Карасьова з дітьми, Дмитро Грушевський, Галина Бойко

димо, склавши руки. Центр, очолюваний Валерієм Семеновим, домігся створення факультативів із кількох дисциплін українською мовою. «Домогтися» було не складно хоча б тому, що директор 124-ої школи Світлана Березькіна сама родом із Січеславщини і з розумінням ставиться до наших пропозицій. Цікаво, що на заняття приходять не тільки українці. Росіянку Дар'ю Налепіну привела до нас цікавість. Почали з сином розучувати українські пісні, допомагати в організаційному плані. І це не поодинокі приклади. Щоправда, треба зазначити, що школа № 124 має специфіку: у ній навчаються учні, що погано володіють російською мовою. Це вихідці з Кавказу, Середньої Азії, був навіть монгол. Я могла б, як це буває, послатися на нашу бідність, безгрошів'я, яке часто є синонімом безправ'я. Але в наших лавах є й люди досить заможні і впливові у Москві. Це бізнесмен Владислав Кириченко, який готовий фінансувати таку московську українську школу, яка готувала б дітей до вступу в українські вищі нав-

чальні заклади. Це Олександр Усинський, який, між іншим, є заступником голови об'єднання українців Москви. Крім центру, у Палаці дитячої та юнацької творчості на Воробйових горах діє група україністики. Мову тут викладає досвідчений філолог Ніна Шовгун, фольклор веде я. А при лінгвістичному лиці № 1555 недавно відкрито групу української мови (8—11 класи).

Галина БОЙКО, виконавчий директор Архангельської регіональної національно-культурної автономії «Українці Росії»:

— Наша організація налічує близько 1000 членів. Мало це чи багато? Якщо зважити на те, що під час останнього перепису населення українцями в регіоні себе назвало 27 тисяч осіб, то цифра, погодьтеся, пристойна. І книжки, які з ласки Товариства «Просвіта» ми веземо до Помор'я, тут неодмінно знайдуть свого читача. Власне, потреба в них відчувалася давно. І не тільки, певне, в Архангельську. В Росії без перебільшень існує голод на українську літературу,

періодичку, інформацію взагалі. Тому дивно, чому керівництво Міжнародної школи україністики так довго не помічало численних і досить потужних осередків східної діаспори. Вже те, що ми привозимо у свої регіони надані «Просвітою» книжки, можна назвати просвітянським інформаційним і духовним проривом на терени Росії. Утім, Архангельськ — це не Москва. У нас є свої особливості, специфіка. Наприклад, значну частину наших активістів становлять нащадки репресованих до війни українців. Адже йдеться про північ Росії — місце концтаборів і поселень для заслання. З одного боку в цих сім'ях, хоч як це дивно, культивувався дух непокори, висока національна свідомість, з іншого — тривала відірваність від материзни далася взнаки: забулися мова, історія, звичаї. Саме цей контингент особливо потребує культурно-духовного спілкування з Україною. Серед заходів, які ми проводимо в Архангельську, вечори, присвячені видатним українцям — Тарасові Шевченку, Іванові Франку, Лесі Українці. Гадаю, це лише початок, хоча й важливий. У перспективі, сподіваюсь, недалекій, відкриття забутих, замовчених, заборонених імен, серед яких можуть виявитись і рідні тих, хто живе зараз поблизу полярного кола.

Дмитро ГРУШЕВСЬКИЙ, студент Краснодарського університету культури:

— Україністика для мене справа нова — не лукавимо. Та й рідну мову поки що знаю поганенько. Але бажання працювати величезне. Літературу, яку везу додому, планую поширювати через структури наших українських організацій у Краснодарському краї, але не тільки. Навчання у Києві справило на мене надзвичайно сильне враження. Я був коло пам'ятника Михайлові Грушевському біля Будинку вчителя. А це ж троюрідний брат мого прапрадіда. Таке коріння, погодьтеся, багато до чого зобов'язує.

Ми порадили Дмитрові наступного разу відвідати будинок біля Куренівського ринку в Києві, де жив і вчителював батько президента УНР, і побажали йому успіхів в опануванні українською. А всім нашим шановним гостям — щасливої дороги і нових досягнень у тій нелегкій, але почесній справі, яку вони для себе обрали.

Записав **Микола ЦИВІРКО**

Богдана ПРОЦАК,
голова Союзу українок, просвітянка,
м. Севастополь

«Є надія, що ця сторінка стане притулком для української дитини, затишним кутком у безмежному океані чужомовної Мережі. Є надія, що дорослі дяді й тьоті, які проциндрюють народні гроші на чужій ворожій Україні справи, як-то кавеени, мамаду-какаду, верок сердючок, урешті-решт згадають, що у них є свої, українські діти».

Із цих слів почалося існування в Інтернеті сайту «Весела Абетка» <http://abetka.ukrlife.org/> — складової частини «Українське життя в Севастополі» <http://ukrlife.org/>. Важливість цього ресурсу важко переоцінити, а радість від знайомства з доступними матеріалами — відчутна і тривала.

Про це я довідалася після того, як наш журналіст і невтомний трудар просвітницької ниви Микола Владзімірський показав веб-сайт. Сторінка справді стала притулком для дбайливих батьків і дітей, відвідують її вчителі, виховники і мовознавці, про що свідчать численні подяки, деякі з яких я додаю до повідомлення.

«Нам своє робить. Розбудовуватимемо і цю сторінку», — заявив п'ять років тому автор і досяг великої повноти зображення в Мережі творчості українських прозаїків, поетів, художників для дітей. Контакти з авторами, видавництвами, редакціями журналів і газет, сканування книжок, які надсилають нам добрі діаспоряни, — саме це, за словами п. Миколи, пішло на користь сайту «Весела Абетка», обсяг якого уже перевищує 100 мегабайтів.

Нині тільки колекція українських віршованих абеток на веб-сторінці сягає восьми десятків. А ще — народні й авторські казки, казки в мрз, які можна слухати вдома на комп'ютері, тисячі загадок і приказок, сотні скоромовок, лічилки, дитячі народні ігри,

«ВЕСЕЛА АБЕТКА» — ДЛЯ ДБАЙЛИВИХ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Найбільшому в Мережі українськомовному сайту для дітей — 5 років!

колисанки в форматі мр3 і друківані, усмішки, великий і цікавий розділ «Читанка» — усі смаколики і цікавинки важко перерахувати.

Власне, це знають відвідувачі Інтернету, кількість яких перевищує 1300 на добу. Із відгукми в гостьовій книзі сайту буде цікаво ознайомитись читачам газети.

Олена з Южноукраїнська на Миколаївщині пише: «Ваша сторінка — СУПЕР! Можна показати дитині, що комп'ютер існує не лише для розваг. Щиро дякую за велику кількість цікавого, повчального, потрібного матеріалу!»

В'ячеслав, м. Київ: «Ваша Веб-сторінка чудова і корисна. Корисна для розвитку і дорослої людини, і малечі. Цікаве й оригінальне оформлення залишає після її перегляду приємне відчуття на серці. Дякую Вам за Ваш сайт».

Отаман, м. Одеса: «Дуже дякую за чудовий та необхідний сайт, зараз готую за його допомогою інформацію для школярів до козацького куточку! Для свого молодшого сина «скачав» колісанки — ще раз дякую».

Оля, м. Мюнхен, Німеччина: «Дуже дякую Вам за таку чудову сторінку. Завтра вивісимо Вашу адресу в українській суботній школі. Чекайте на нових відвідувачів. Успіхів Вам в усіх подальших починаннях, стійкості

та оптимізму. З повагою вчителі, учні, батьківський комітет».

Володимир Татусь, м. Львів: «Класна ідея, класне виконання, класне наповнення, класна ідеологія. Один із небагатьох сайтів, які можна сміливо рекомендувати сину. Дякую автору».

Галина Волчкова, м. Еверет, США: «Мабуть, ніхто не тішився вашим сайтом так, як я! Цього тижня я починаю викладати українську мову в містечку Еверет (штат Вашингтон), і все, що я знайшла тут, наче цілюще джерело в пустелі! Щира подяка вам і найкращі побажання».

Анатолій Доценко, м. Москва, Росія: «Мої доньці вже 8. Ось би років зо 5 тому знайти мені подібний сайт! Утім, і зараз це не пізно. Донька виросла в Москві, але українською говорить вільно. А ми з дружиною якось заплануємо ще другу дитину, отже, сайт нам стане у пригоді! Велика подяка всім, хто причетний до створення сайту! Це — промінець сонечка в Укрнеті...»

Олег Юркін, м. Берн, Швейцарія: «Щиро вдячний за цей сайт! Група однодумців уперше у Швейцарії зорганізувала українську школу під назвою «Соняшник». Матеріали з Вашого сайту ми використовуємо на заняттях.

З повагою та альпійським привітом Олег Юркін, директор української школи «Соняшник» у Швейцарії».

Юрій Підопригора, сел. Грін Банк, Західна Вірджинія, США: «Господи, спаси Вас за такий сайт! Що казати... У мене сльози на очах».

Мирослава: «Живу в Празі з дітками, тому знайти Вашу сторінку — це повернутися додому. Дякую Вам і бажаю успіхів».

«Після перечитання гостьової книги та Ваших листів відчуваю себе людиною, яка робить потрібну справу», — пише Микола Владзімірський.

Автор у вступному слові висловлює щирю подяку п. доктору Марії Фішер-Слиж та п. Лесі Храпливій-Щур «за підтримку і розуміння необхідності розвитку національного життя і в Мережі». Є подяка й авторам, які надіслали в електронному вигляді свою творчість, та тим, які не відмовили у наданні можливості ознайомитись із їхніми кращими творами всім, хто захоче.

Ще хочу зацітувати автора сайту з його вступного слова: «Якось на автобусній зупинці почув, як маленький севастополець говорив своїй мамі: «А знаєш, як буде «спасибо» по-українськи? ДЯКУЮ!» На мою радість, хлопчик правильно зробив наголос у всіх словах, і в оцентах його була невимовна радість, що він знає щось таке, чого не знає мама». Тішить це і нас, хто турбується про майбутнє України, зокрема і в Севастополі.

«Сайт «Весела Абетка» в Мережі від 13 липня 2002 року виріс стократно, але досконалості немає меж, тому буду радий сам і потішу всіх дбайливих батьків і дітей, коли Ви надішлете щось своє чи скановане», — закликає до співпраці відвідувачів веб-сторінки п. Владзімірський.

З його дозволу подаю адресу для листування: а/с 121, Севастополь-6, 99006, Україна. Адреса електронної пошти є на сайті.

ВІД УЛЮБЛЕНОГО — ДО ЗАСЛУЖЕНОГО

Олександр СТУСЕНКО,
член НСПУ, випускник Барської ЗОШ № 1
Фото автора

Якби мене спитали, чи зміг би я працювати у школі, відповів би чесно й однослівно: ні. Звичайно, працювати в школі можна директором, завгоспом чи буфетницею, але найважчий хрест — то хрест учителя. І саме його поруч зі своїми колегами ось уже тридцять шостий рік несе Борис Михайлович Нетупський, вчитель української мови та літератури Барської ЗОШ № 1, що на Вінниччині. У минулому навчальному році його вагомий внесок у розвиток освіти було нарешті гідно пошановано: Борис Михайлович став заслуженим учителем України.

Коли він, закінчивши Вінницький педагогічний інститут і відслуживши у війську, прийшов у Барську школу № 1, класів із поглибленим вивченням рідної мови та літератури було на Вінниччині всього три: у Вінниці, Козятині й Барі. Та, мабуть, найцікавіші уроки “поглибленикам” давав саме Борис Нетупський. Кожна його година — це не просто заглиблення в життєвий шлях і творчу лабораторію письменника: науку про літературу Борис Михайлович перетворив на науку бути людиною. Його уроки — то передусім уроки гуманізму, і навіть найзапекліші бешкетники й учні, від книжки далекі, вносять для себе з сорока п’яти хвилин вдумливого спілкування з учителем те невлоне й невимовне, що потім неодноразово озивається в їхніх душах у найрізноманітніших життєвих ситуаціях.

Уроки Бориса Нетупського — це понад шістдесят зустрічей у форматі “Урок веде письменник” або “Урок веде актор”. У його класах побували Володимир Яворівський і Ганна Чубач, Марія Людкевич і Ніна Гнатюк, Наталя Сумська й Анатолій Хостікоєв, Петро Перебийніс і Анатолій Бортняк, Абрам Кацнельсон і внук Великого Сонцелюба Юлій Коцюбинський, меценат із Австралії Михайло Гоян та чимало інших письменників, артистів, громадських діячів. Уроки Бориса Нетупського — це розкішні вистави одного актора, це екскурсії рідним містом (у Барі жив і вчився М. М. Коцюбинський), це репетиції й постановки шкільного театру “Життєві історії”, зрештою, це виїзди з учнями на різно-

манітні творчі конкурси й олімпіади, звідки ніколи або майже ніколи Борис Михайлович не повертався без переможця чи дипломанта. Навіть свій творчий звіт, бенефіс, де його вітали вдячні учні й колеги, депутати й літератори, Борис Михайлович побудував у формі уроку, який почався з його вдячного слова своїй першій учительці Дорі Іванівні Рудій, а закінчився неповторним співом тріо “Золоті ключі” у складі Ніни Матвієнко, Марії Миколайчук і Валентини Ковальської.

Проте бенефіс, як кожне свято, швидко відшумить, подарунки й слова вдячності відійдуть на задній план, і ще тут, у залі барської кінотеатру ім. Тараса Шевченка, я бачу, як уже завтра скромний чоловік із благородною сивиною й глибокими очима, тримаючи в руці великий портфель, де завше ховається якийсь сюрприз для учнів, піде своєю звичною стежиною до школи. Понесе свого важкого вчительського хреста...

Незважаючи на “заслуженість”, проблем у Бориса Нетупського не поменшало. Значно додалося роботи на плантації жоржин, а

він їх надзвичайно любить, плакає, і навіть має кілька патентів на власноруч виведені сорти. Треба невтомно доглядати величезну книгозбірню (а це тисячі книг, на які йшла часом уся зарплатня вчителя-методиста), а також унікальний шкільний музей. Чомусь обласні організатори урочистостей до дня народження Михайла Коцюбинського знов оминули увагою шкільний музей письменника, де є на що подивитись і є кому про це розповісти. А ще деякі прагматика від освіти вимагають перепрофілювати клас із поглибленим вивченням рідної мови й літератури у клас із поглибленим вивченням економіки...

Утім, вище голову, дорогої і рідний багатством Борис Михайловичу! Вам на все висотачить сил і рішучості. Бо навіть коли журналісти попросили вас сфотографуватись із тріо “Золоті ключі”, ви категорично відмовилися зніматись без своїх учнів, заявивши, що світлина для преси має бути тільки така. Довгих і плідних вам літ, дорогої мій учителю, високої мудрості вам і наснаги й дали міцно стояти у правді!

Б. Нетупський, Н. Гнатюк, М. Гоян, А. Бортняк у шкільному музеї

● ПРЕЗЕНТАЦІЯ

НОВА СТАРА «ВЕЧІРКА»

Микола ЦИВІРКО

Минулого четверга кияни з подивом завважили появу в місті ще однієї газети — тижневика “Вечірній Київ — 100”. Ті з читачів, хто знає про стан справ у столиці, лише розуміють похитали головою. Не викликала в них зайвих запитань і цифра “100” у назві: правові тонкощі щодо логотипів і товарних знаків — річ відома.

Тож маємо перше число часопису зі... столітнім стажем. Парадокс? Можливо. Та пішов на це колектив вечірківців не з доброго дива. У вступному “Слові до читачів” журналісти висловлюють свою позицію і пояснюють киянам, чому вони наважилися на цей крок.

Старожили “Вечірки” з болем дивилися на те, що їхню газету, яка у січні 2006 року відзначила віковий ювілей, невдовзі почали перетворювати на низькопробну, вірнопідданську щодо влади Черновецького агітку, спеціалізовану на примітивному вихвалюванні мера та його найближчого оточення і орудуванні брудним квачем, якщо ті чи інші сили в місті не згодні з мерською політикою. Причому і те, і друге робиться надзвичайно грубо і непрофесійно, що читачі, яким чорну в буквальному розумінні “газету” тицяють біля станцій метро, звичайно ж, давно розкусили. Зрозуміло, миритися з тим, що честь часопису, який свого часу був уособленням боротьби за незалежність України та її національне і духовне відродження, а відтак заслужив надзвичайно високої репутації в народі, отак безсоромно і цинічно топчуть, стало неможливо. Тому й побачив світ “Вечірній Київ — 100”, незважаючи на скрегіт зубівний і зміїне сичання з боку тих, хто ганьбить добре ім’я народної газети, безжалісно нищить її традиції і надбання.

Нова — стара — газета виходитиме щотижня. Її можна буде передплатити у будь-якому поштовому відділенні.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ВІДШУКОВУВАТИ чи ВІДШУКУВАТИ?

Взявши до уваги попереднє, читаю: “Відшукуючи” в земному неземне...” У жодному з наявних у мене словників слова “відшукувати” не значиться. Отже, новотвір. У згоді з мовним смаком? Мабуть, ні. Наш мовний смак, поза всім іншим, не схвалює задовгих слів. Нащо говорити “відшукувати”, коли існує коротше — “відшукати”? Чи “відшукувати” має якийсь естетичний переваги перед словом “відшукати”? Жодних. Як бачимо, мовний смак якоюсь мірою узгоджується зі звичайною логікою: навіщо зайві звуки?

ВІДЧУТИ ТВЕРДИЙ ГРУНТ ПІД НОГАМИ чи ВІДЧУТИ ВПВЕНІСТЬ У СОБІ?

До новотворів слід зарахувати переробки сталих зворотів із протилежним або трохи іншим значенням. Відомий автор пише: “Прошу пробачення, — ...втрутився Лібіх, відчувши твердий ґрунт під ногами”. Існує низка сталих зареєстрованих зворотів зі словом “ґрунт”: “вибити ґрунт з-під ніг”, “втратити ґрунт під ногами”, “мати твердий ґрунт під ногами” тощо, але звороту “відчуті ґрунт під ногами” — немає. Це авторська новація, авторська праця над словом. Новотвір образний і пасує до художнього твору.

ЧУТИСЯ У СВОЇЙ ТАРИЛЦІ чи ПОЧУВАТИ СЕБЕ У РІДНІЙ СТИХІЇ?

До переробок стандартних виразів належить і вживання звороту “чутися не в своїй

Ведучи мову про лексичні новотвори, треба підкреслити, що словотворчість вдала тоді, коли вона не суперечить мовному смаку. Дехто може спитати: “А що таке мовний смак? Як його визначити?” Почнімо зі смаку взагалі. Беру тлумачний словник. Слово **смак** має кілька визначень. До мовного смаку найкраще підходить таке: “**Розвинуте почуття прекрасного, здатність до естетичної оцінки**”. Наша мова з естетикою — нерозливно. Що ж до того, як визначити “**почуття прекрасного**” і “**естетичну оцінку**”, то не будемо лізти у нетрі людської мудрости. Правда, ми знаємо, що “**смаки різняться**” і “**на смак товариш не всяк**”. Отже, і мовний смак, і “почуття прекрасного” можуть бути різними. Як тут бути? А дуже просто — я висловлюю свою точку зору, а хто має іншу, хай висловить свою. Найкраще у такій ситуації перейти до прикладів, домовившись, що новотвором є слово, досі не зафіксоване у більшості відомих словників або ж ужите з невідомим досі значенням.

У ЗГОДІ З МОВНИМ СМАКОМ

тарілці” без заперечення: “чутися/почуватися/у своїй тарілці”. Приміром, пише авторка: “Серед книг я **почуваюся у своїй тарілці**”. Мовний смак таку переробку може тільки привітати. І коротко, і просто, і зрозуміло.

ВПАСТИ В ДИТИНСТВО чи ЗДИТИНІТИ?

Іноді авторові доводиться для точного зображення події чи факту іти проти течії усталеного слововжитку, а то і вдаючись до заповиничень. Критерієм доречності такого кроку буде художній успіх або невдача. Усе вирішує творча доцільність. Ось письменниця розмірковує про Різдво: “Різдво — це шанс і право кожного стати дитиною... — радіти, **впасти в дитинство**”. Згідно з нормами ук-

раїнської мови, вираз “**впасти в дитинство**” — русизм, бо ми маємо слово “**здитиніти**”. Але звороти зі словом “**впасти**” цілком українські: “**впасти в розпуку**”, “**впасти у гріх**”, “**впасти в непам’ять**”, “**впасти в амбіцію**” тощо. У цьому тексті сказати “...стати дитиною... — радіти, **здитиніти**” просто нема як, бо тимчасово стати дитиною — це такі не “**здитиніти**”, а “**впасти в дитинство**”. І наша мова має всі права користуватися цим виразом, якщо того потребує розповідь. Але “**впадати в дитинство**” треба обережно. Цей вираз не слід уживати, наприклад, як це зробив інший автор: “...просторікування... скидалися на маячіння... людини, яка на сторості **впала в дитинство**”. Тут якраз на місці було б “**здитиніла**”.

ШПИГАЮЧИЙ чи ШПИГУЧИЙ?

Читаючи вдало написані описи талановитих авторів, мимоволі помічаєш промахи і в майстрів пера. Пише першокласний стиліст: “... **вороновані** **вінчестери** **визирали** **зпоміж**... **топірців**, **сікачів** і **ще якихось** **“ріжучих”**, **“колючих”**, **“шпигаючих”** **здарядь** **убивства**”. Чи не краще звучало б ... “**ріжучих**”, “**колючих**”, “**шпигучих**” **здарядь** **убивства**? Ми ж кажемо “**стрибучий**” від “**стрибати**”, “**співучий**” від “**співати**”, а чому не сказати “**шпигучий**” від “**шпигати**”? Мовний смак тут автора не зрадить.

РА ПИСЕЦЬ?

Системи своєю настирливою можуть заялозити окремі лексичні одиниці так, що вони викликають оскому в читача. Тому поява вдалих синонімів на зміну “зачовганим” виразам буває просто необхідною у мові. Приміром, вислів “**акули пера**” на означення певної категорії газетярів, що їх преса “зрілого соціалізму” охрестила “**борзописцями**”, свідчить про безпечний мовний смак тих, хто вживає цей новітній синонім. Так само, як з епохою царату відійшли в небуття слова й вирази “**приказчик**”, “**жовтий білет**”, “**престольний град**” тощо, відходить або уже й відійшов цілий жмут слів та виразів, характерних для преси комуністичних часів. Канучи у пірву забуття, “**п’ятірчки**”, “**ударні будови**”, “**партокоми**” й “**профкоми**” тягнуть за собою й улюбленця червоної пропаганди “**борзописця**”. Хай земля їм буде пухом!

Хочете бути оригінальними у мові? Плекайте мовний смак і почуття прекрасного!

Василь ОВСІЄНКО,
лауреат премії ім. В. Стуса

На ринку в місті Вугледар на Донеччині поміж безіменних крамничок красується одна-єдина з яскравою вивіскою — “ХОХЛУШКА”. Ми з пані Марією Олійник, заступницею голови Донецької обласної організації “Просвіта”, опитали з десяток перехожих, як вони ставляться до такої назви. Усі сказали: “Нормально. Нічого оскорбительного. Кто как хочет, так и называет”. Коли ж я питав: “А якби магазин називався “Кацапка” або “Жидівка”, то відповідали: “Это было бы нехорошо”. А якийсь чоловік навіть сказав, що на території Росії, в Сибіру “хохлушка” — це “знак якості”. “Хохлушка” в Росії — це дбайлива господиня, добра кухарка. Отже, Донбас він вважає не Україною, а Росією... Оскільки я був у вишиванці й запитав українською мовою, одна жінка сказала: “Вы уже и сюда добрались”. Я вгадав її думку: “Так-так, а Бендеровець, петлюровець і мазепінец. Ось викочу з кривки гармату і розстрілюю цей магазин”. Пані обурилася, бо, мабуть, широким заважала мене агресором, який незаконно пробрався на її “исконно русскую землю” та ще й погрожує гарматою.

Ми допитали прізвиська власниці магазину “Хохлушка”: Бабицька Людмила Михайлівна. Навіть її телефон 8-0567-652-26. Щоправ-

да, він виявився неправильним. Нам сказали, що пані Бабицька “українка”. Що ж, є такі люди. З обкращеною національною свідомістю, які навіть не вміють правильно вимовити назву своєї національності. Недоукраїнці. Малороси. Хохли. Ми хотіли пояснити власниці, що її магазин стоїть таки на українській землі. Що значну частину українців Донеччини більшовики виморили голодом, вивезли в Сибір, а українську інтелігенцію (зовсім недавно — Олексу Тихого, Василя Стуса) згноїли по тюрмах лише за те, що вони були українці, а не хохли. А натомість у вимерлі села навезли чужого населення, яке не навчили поваги до репресованого корінного народу. Це називалося “допріселеніє”. А потім “вербовка” на шахти і

“стройкі соціалізма”.

Того дня на базарі ми не зустріли жодного вугледарця-українця, який відчував би себе ображеним назвою “Хохлушка”. Або порядного неукраїнця. Але припускаємо, що такі у Вугледарі є, та, пам’ятаючи гіркий досвід предків, вони не хочуть ні з ким конфліктувати, бо ж їм тут жити. Тому ми, просвітяни, а я ще й член Харківської правозахисної групи, член Української Гельсінкської групи з 1978 року, в минулому політ’язень, — зобов’язані виступити на захист національної гідності українців. Хоча пані Бабицька вважає себе “хохлушкою”, ми мали намір попросити її мирно зняти цю вивіску. Бо в словниках написано:

ХОХОЛ, хохла, ч., заст., розм., зневажлива назва українця.

ХОХЛУШКА, и, ж., заст., розм. (Словник української мови (в 11 томах). — Київ: Наукова думка, 1980);

ХОХОЛ, хохла, ч., заст., розм., зневажлива назва українця.

ХОХЛУШКА, и, ж., заст., розм. (Тлумачний словник української мови. У чотирьох томах. — К.: Аконт, 1999);

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Павло МАЗУР,
м. Маріуполь

Основна зброя просвітянина — слово, усне мовлення. Застосовувати цю зброю, і особливо на Донеччині, іноді доводиться у складних умовах. І це тоді, коли у просвітянина, що вийшов “у народ”, права на поразку в діях і словах немає. Від його ораторських здібностей, витримки і мужності багато в чому залежить успіх того чи іншого заходу.

Виступ на зборах, участь у дискусії, індивідуальній бесіді тощо — усе це вимагає мовно-логічної завершеності не лише з точки зору змісту, а й форми викладу. Але чи кожен з нас, пересічних просвітян, знає ази ораторського мистецтва, досконально володіє ними? Коли і де цього навчитися? Поки що основна надія на власні сили — самоосвіту і самовдосконалення.

Свого часу в Маріупольській міській організації “Просвіти” ми зініціювали обговорення проблеми “Слово — основна зброя просвітянина”. Виявилося, що це досить актуальна тема, до неї ми поверталися ще і ще. Поступово окреслилися початковий алгоритм дій просвітянина — майстра красномовлення. Чи не перша сходинка в ньому — зважання на стан аудиторії: доброзичливо чи негативно вона налаштована до лектора з “Просвіти”, теми і змісту його лекції чи бесіди? А далі низка питань: як розтопити “холодок” у стосунках між лектором і аудиторією? Як, уникаючи відкритої конфронтації, підкорити аудиторію? Як залучити слухачів до активного сприймання теми і змісту лекції, бажання поставити запитання лекторові, щоб розібратися в матеріалі глибше? Як зробити актуальним виклад матеріалу, навіть якщо він присвячений давноминулим подіям за межами України?..

Керівництво “Просвіти” визначило мені в циклі “Історичні постаті” прочитати в одному з трудових колективів лекцію про Джузеппе Гарібальді — 4 липня виповнилося 200 років із дня його народження.

У визначений час пройшов я до колективу. Організатор лекції відразу ставить умову: “Не більше 5—

7 хвилин... Бо на вулиці така спека, та й тема вашої лекції не має прямого стосунку до України, нашого нинішнього розхристаного життя-буття...”

Що робити? Виставити свої умови, зав’язати словесну перепалку у присутності слухачів? А може, демонстративно повернутися і грюкнути дверима?.. Відчувалося, що від мене лише цього й чекають...

Вирішую: спробую працювати в рамках поставлених мені умов. А потім побачимо...

Оголошую тему лекції “Лицар двох півкуль”. Демонстративно глянув на стрілку годинника. Відлік

БЕЗ ПРАВА НА ПОРАЗКУ

часу почався... Далі подаю стенограму своєї лекції, записаної на диктофоні.

4 липня виповнилося 200 років із дня народження громадського, політичного і військового діяча, генерала і національного героя Італії Джузеппе Гарібальді (1807—1882 рр.)

Гарібальді — один із найвизначніших представників революційно-демократичного руху XIX ст. в боротьбі за свободу пригноблених народів Європи і Південної Америки. Тому його ще за життя називали “лицарем двох півкуль землі”.

Гарібальді відіграв вирішальну роль у доленосних для Італії подіях — обороні Римської республіки в 1849 р., бойових діях альпійських стрільців проти австрійських окупантів — 1859 р., висадці “Тисячі” на острові Сицилія і розгромі деспотичного режиму неаполітанських Бурбонів у 1860 р., визволенні Венеціанської області у 1866 р. тощо.

...Відомо, що у визвольних походах Гарібальді брали безпосередню участь не лише італійські, а й польські, хорватські, російські революціонери-добровольці. А чи не було серед них українців? Чи не існувало прямих зв’язків Гарібальді з Україною, українцями?

Відповідаючи на перше запитання, назвемо лише кілька імен. Ад’ютантом Гарібальді в легендарному “поході тисячі” був географ і соціолог Лев Ілліч Мечников — брат відомого українського і росій-

ського вченого-біолога І. І. Мечникова — нашого першого Нобелівського лауреата. У битві під Неаполем Л. Мечников керував фортифікаційними роботами. За особливим дорученням Гарібальді він 1864 р. брав участь у підготовці повстанської морської експедиції на Причорноморське узбережжя України. Селяни півдня України чекали на Гарібальді як на свого визволителя, якого вони іменували “Загрібайло”.

У середині XIX ст. революційну агітацію серед селян Київщини вів Андрій Опанасович Красовський. Через переслідування він змушений був емігрувати за кордон. 1859

року, перебуваючи в Італії, Красовський неодноразово зустрічався з Гарібальді, знайомився з його досвідом революційної боротьби, вважав себе його учнем. Повернувшись в Україну, він знову поринув у вир революційного життя. Зокрема, Красовський поширював відозву до солдатів із закликком не придушувати силою зброї селянські заворушення. За це 1862 р. його було заарештовано і відправлено на довичну каторгу до Сибіру. У 1868 р. революціонер трагічно загинув під час невдалої втечі.

Пропагандою ідей і діяльності Гарібальді займався на шпальтах газети “Київський телеграф” Я. Бекмен.

Наприкінці 1850 р. на адресу штабу Гарібальді в Генуї надходили з України гроші на придбання зброї і спорядження для визвольної армії.

Подвиги Гарібальді знайшли відображення в творчості Марка Вовчка, А. Свидницького, Г. Данілевського, М. Драгоманова, М. Максимовича, С. Русова, М. Коцюбинського. Педагог і літературознавець, громадська і культурно-освітня діячка Софія Русова, для прикладу, видала в Ростові-на-Дону в 1906 р. книгу “Биография Дж. Гарибальди, освободителя Италии”.

...Тепер звернімося до другого питання: чи існують безпосередні, прямі зв’язки Гарібальді з Україною, українцями?

Син моряка, Гарібальді рано полюбив море, став заправським

матросом Сардинського торгового флоту. У 26 років він уже був капітаном торгової шхуни. Гарібальді не раз у 1820 р.—першій половині 1830 років відвідував Одесу, Феодосію, Керч, Таганрог.

Чи не ключова подія в житті Гарібальді пов’язана з Приазов’ям. А було це так. Улітку 1833 р. торгової справи привели Гарібальді в Азовське море. Його шхуна заходила в порти Бердянська, Маріуполя, Таганрога...

До портової корчми Таганрога, де зазвичай збиралися іноземні моряки, якось заглянув і Гарібальді. Тут він почув палку промову італійською мовою. Незнайомець го-

ворив про те, над чим уже не раз замислювався Гарібальді: про колишню велич Італії і про її теперішній принизливий стан, про сваволлю феодальних правителів у країні, розірваній на вісім князівств і королівств, про ненависне гноблення австрійців, що захопили північ Італії... Промовець закликав вступити до таємного товариства “Молода Італія” і готуватися до збройного повстання...

Якесь сила підхопила Гарібальді, він кинувся до незнайомця зі словами: “Клянусь, що з цієї миті я твій товариш на все життя!” І справді, ця випадкова зустріч переринула все подальше життя Джузеппе Гарібальді. Він вступив на шлях революційної боротьби і не зійшов із нього до кінця свого життя...

(Зауважу, що до революції Таганрог і Таганрозький округ входили, як і Маріуполь і Маріупольський повіт, до Катеринославської губернії, тобто до складу України або, за тодішньою термінологією, Малоросії.)

І сьогодні про цей яскравий епізод біографії Гарібальді нагадує обеліск, що стоїть на березі Азовського моря в Таганрозі. На ньому — барельєф Гарібальді і слова: “У 1833 році Джузеппе Гарібальді, перебуваючи у Таганрозі, поклявся присвятити своє життя справі звільнення своєї батьківщини Італії. Під керівництвом національного героя Італії Джузеппе Гарібальді країну було звільнено і возз’єднано”.

ХОХОЛ, хохла, ч., заст. Зневажл. назва українця.

ХОХЛУШКА, и, розм. жін. до хохол.

(Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінськ: ВТФ “Перун”, 2002. — 1440 с.)

А якби пані Бабицька відмовилася зняти вивіску, то ми мали намір пообіцяти їй звернутися з позовом до суду за статтею 161 Кримінального кодексу України “Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії”, де написано: “Умисні дії, спрямовані (...) на приниження національної честі та гідності (...) — караються штрафом до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п’яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого”. (Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. — 2-ге вид., переробл. і доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко. — К.: А.С.К., 2002 — С. 331-332).

Що пані Бабицька принижує сама себе — це її приватна справа. Але хай би робила це не в такий спосіб, та ще й прилюдно. А ображати їй усіх українок — зась.

Щоразу, буваючи в Таганрозі, я приходжу з квітами в руках до обеліска, ще раз перечитую слова, викрадані на ньому, і думаю про те, як потрібні сьогодні Україні такі провідники, як Джузеппе Гарібальді.

***
Оце й усе. Знову демонстративно поглянув на годинник: “Рівно сім хвилин!.. Чи не так?” Вдивляюся у вічі слухачів. Бачу в них інтерес, бажання про щось запитати. “То, може, є якісь запитання?..”

І почалося:
— А що Ви мали на увазі, коли сказали, що Україні зараз потрібні такі провідники, як Гарібальді?

— А як розуміти: “Лицар двох півкуль?..” Що Гарібальді робив у Південній Америці?

— Дивне твердження: Таганрог — споконвічна українська земля... Хіба це так?

— Розкажіть детальніше про Лева Ілліча Мечникова. Ми про нього нічого не чули.

— Що можна прочитати про Гарібальді у творах українських письменників? Де їх дістати?..

І ще, і ще... Аж через годину вже я попросив відпустити мене...

Прощайтесь, організатор заходу, приязно усміхаючись, мовив: “А добре Ви мене провчили!.. Щиро дякую!..”

***
Уже йдучи додому, я присіплюво аналізував свої дії. Якщо визначити їхню суть, то йшлося про те, як лекторів зуміти встановити контакт зі слухачами, стати на час свого виступу ніби частиною їхнього колективу. Але цього замало. Потрібно поступово стати лідером, підкорити своєму впливові всіх присутніх, спрямувати їхню увагу в певне русло, повести слухачів за собою.

Якщо аудиторія підтримує лектора, він почувається впевнено, вільно, мова його впливає на емоційний і вольовий стан слухачів. Вони довіряють йому.

Потрібно, ведучи розповідь, слідувати за настроєм аудиторії, не залишаючи поза увагою реакцію жодного слухача. Адже у певний час його реакція може стати реакцією всього залу. Добре, якщо вона буде позитивною, а якщо ні?.. Що тоді робити?..

Варто пошукати відповідь саме на це запитання, продовжуючи дискусію на тему “Слово — основна зброя просвітянина”.

“Життя людського строки стислі.
Немає часу на поразку”.

Ліна Костенко

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Національний університет
“Києво-Могилянська академія”

“Поквапся, —
гетьман відповів, —
Гармат і шабель час — не слів!
З ворожих засідок наш шлях —
На козака по п'ять рубак”.
Дж. Байрон,
поема “Мазепа”

У Національному університеті “Києво-Могилянська академія” відбувся “круглий стіл” “Україна: випробування ювілеєм 300-ліття українсько-шведського союзу та Полтавської битви”. Ініціатором виступила саме Могилянка (її професори — доктор філологічних наук, віце-президент НАУКМА Володимир Панченко та доктор історичних наук, декан факультету гуманітарних наук Віталій Щербак). На зібранні були присутні вчені-історики, відомі громадські діячі Віктор Горобець, Михайло Кірсенко, Дмитро Павличко, Тарас Чухліб, Ігор Юхновський та багато інших. “Круглий стіл” поставив за мету розробити концепцію відзначення 300-річчя Полтавської битви, адже цю подію й досі трактують неоднозначно в українській, російській та шведській історії.

Не менше запитань виникає й у зв'язку з постаттю гетьмана Івана Мазепи, який, як зауважують одні вчені, постає визволителем, інші — зрадником. Наслідки Полтавської битви також неоднозначні — і для професійних істориків України та Росії, і для пересічних громадян.

Отже, хто такий Іван Мазепа? Чому Апостол та Скоропадський не підтримали його? Чим є Полтавська битва для України без ідеологічного контексту? На ці запитання і

Режисер Юрій Ілленко у своєму фільмі “Молитва за гетьмана Мазепу” зруйнував імперські стереотипи образу гетьмана І. Мазепи

ПОЛТАВСЬКА БИТВА: 300 РОКІВ ПО ТОМУ

шукали відповіді вчені України, які поставили за мету створити концептуальну стратегію для української держави і насамперед для Президента України, який мусить видати Указ щодо вшанування пам'яті Івана Мазепи та 300-річчя Полтавської битви.

Аби зруйнувати ідеологічні міфи, вчені на “круглому столі” порушили низку проблем, що стосуються ставлення до української національної історії з боку держави. Було зазначено, що російські колеги часто випереджають українських, а тому важливим проектом для наукових кіл істориків має бути стратегія на випередження. Адже у світі відбувається боротьба за пальму першості в інформаційному полі, й українські вчені, які прагнуть вийти на світовий ринок наукових ідей, мають відповідати вимогам часу.

Хто повинен звернутися до державних інституцій із клопотанням щодо пам'ятної монети про відзначення 300-річчя Полтавської битви? Чому мовчить Інститут історії, як мовчав і під час ювілею Дмитрія Ростовського (Туптала), дозволивши Росії спрацювати на випе-

Хрещення Мотрі. Малюнок Юрія Ілленка

редження? Окреме питання стосувалося й антиукраїнської політики самих державницьких інституцій влади, які не дуже зацікавлені у формуванні україноцентричної державної політики та української національної державницької “канонічної” історії.

Історики були занепокоєні, щоб майбутня постанова Кабміну, ініційована зніменами прихильниками “українізації” а ля Дмитро Табачник, не поховала спроби нового погляду на історичну реальність, що знімає ідеологію попередніх історій, написаних під наглядом КППС.

Якщо історія має чогось навчити, то чого зможе навчити викривлена історія?

Проте все ж було запропоновано кілька форматів висвітлення Полтавської битви та постаті Івана Мазепи. Один із них — 300-річчя Полтавської битви має бути проектом примирення між різними антагоністичними силами в українському суспільстві. Другий пов'язано з тим, що самі поняття примирення і розколу (“Схід і Захід разом!”) настільки заполітизовані впродовж останніх років, що викличуть лише спротив та неприйняття.

Важливою була теза про те, що потрібно видати фундаментальну працю, яка б офіційно подавала погляд української історії на Полтавську битву, та презентувати її в усіх містах України. Подібна практика з відзначенням Переяславської ради виявилася успішною. Автори великого видання проїхалися з презентаціями усю Україною і побачили на власні очі, що всі поділи на Схід і Захід, якими лякають із те-

рівня Бузини, проте високі матерії інтелектуальної думки цікавитимуть лише фахівців. Шкода, що Президент України своїм Указом не надасть частини ефіру на державних каналах, щоб фахові історики мали змогу розповісти широкому загалу, чим була Полтавська битва. Часто історична подія в народі зводиться до емоційних штампів та однотипних реакцій. Причина цього — брак фактичного матеріалу, а тому “ходіння в народ” у форматі ЗМІ могло б бути успішним.

Погляд на Полтавську битву повинен бути однозначним, лише так вдасться позбутися зайвих непорозумінь та різночитань. Проте, як зазначив професор Віктор Горобець, подана версія має бути чітко аргументованою та обґрунтованою, адже рівень освіченості сучасного суспільства не дає змоги сприймати факти на віру. Потрібно великого видання проїхалися з презентаціями усю Україною і побачили на власні очі, що всі поділи на Схід і Захід, якими лякають із те-

Але головне сьогодні — відповідь Президента у формі Указу. Хоча й тут є свої нюанси: ось у Полтаві, приміром, влада заборонила будувати пам'ятник Симону Петлюрі, хоча ще рік тому Президент України Віктор Ющенко сказав про важливість таких культурницьких проектів. Невже роль Глави держави зводиться до функції імпрезного чоловіка, який не може власним рішенням спинити хоча б сьогоднішню повзучу загрозу розбратів через будівництво постаментів? Сумно й те, що в Полтаві існує Музей Полтавської битви, підпорядкований не Міністерству культури і туризму України, а Полтавській міській раді. То чому б не підвищити статусу Музею, щоб у такий спосіб допомогти українській культурі?

Мабуть, не всі готові визнати Україну самостійним від інших сил геополітичним суб'єктом. Між іншим, саме зараз росіяни завершують роботу над канонічним фільмом про Полтавську битву та про героя всіх часів і слов'янських народів Петра І. Зрозуміло, яким буде ракурс фільму та погляд на історію. Але нехай Росія вибудовує ту історію, яку хоче. Україна мусить запропонувати альтернативний проект, і так створити систему національного захисту від проникнення інших версій історії. Свого часу фільм Є. Гофмана зчинив багато галасу в культурному житті українців, поляків та росіян. Той фільм знімав поляк (а не українець), який запропонував польське (доволі цікаве для глядачів) дзеркало для історичних реалій, пов'язаних із Україною також. Що ж зуміє запропонувати Україна?

Врешті, треба усвідомити, що українська історія — це історія української держави, а Іван Мазепа був одним із чільних гетьманів, який боровся за українську незалежність.

Мазепа. Малюнок Юрія Ілленка

Ганна ЧЕТВЕРИК,
Ірина ПАШКО

ПОВЕРНЕННЯ ЧЕРЕЗ ТРИ СТОЛІТТЯ

25 липня 1687 року, під час Коломацької Ради, гетьманом України обрано Івана Степановича Мазепу. Урочистості на честь 320-річчя цієї знаменної події пройшли днями в смт. Коломак на Харківщині.

Представникам Полтавських обласних організацій Народного руху України і Народного Союзу “Наша Україна” їхати довелося недовго, оскільки селище розташоване на кордоні наших областей. Крім полтавців, завітали на цю землю гості з Києва, Сум, Білої Церкви.

Поблизу сцени розмістили виставку-продаж вишитих виробів, експозицію картин киянина Сергія Якутовича. Художник в алегоричний спосіб зобразив лінії долі гетьмана, його пригоди, поразки й перемоги. Зацікавлені роздивлялись, а в по-

вітрі вчувався аромат козацької каші, якою згодом поласували всі охочі учасники свята.

Виступили перед громадою представники обласної та районної влади, козацьких організацій, настоятель Коломацького православного храму Микола Філозоф. Вони змалювали життєвий шлях Мазепи, підкреслили його роль у боротьбі за українську державність. З привітальним словом виступив і голова Полтавської міської організації партії “Народний Союз “Наша Україна” Олександр Артеменко.

Альтернативну точку зору мали члени організації “Слобожанський вибір”. Висловлювали її плакатами на кшталт “Вероотступник Мазепа предан анафеме”, “Нашим дітям насаджують чужую історію”. Було помі-

чено і червоний прапор з серпом і молотом. Як наголосив краєзнавець Олексій Шинкаренко (очільник районної ініціативної групи зі створення пам'ятника Іванові Мазепі), приїде час, і у цих людей відкриються очі на справжню історію. Вони зрозуміють, що обстоювали хибну думку, нав'язану імперською пропагандою, пошанують національних героїв.

Свідомі українці поклали квіти до пам'ятного знака на місці майбутнього пам'ятника гетьманові Івану Мазепі. Його планується спорудити вже цього року.

З цієї ж нагоди у Полтаві проведено і “круглий стіл”. Серед присутніх були і представники влади: Петро Ворона — заступник голови обласної ради, Сергій Соловей — керівник апарату ОДА.

леекранів, — політична маніпуляція, адже по всій Україні є досить людей, готових сприйняти українську версію української історії. І потрібно переконувати людей реальними фактами, які можна взяти з фундаментальних досліджень.

Але також важливо зрозуміти, що інтелектуальні обрії фахових істориків — не для всіх. Це не означає, що потрібно забути про високоякісні дослідження. Інша річ, українським історикам варто розширювати обрії комунікації, виходити на нові форми взаємодії з читачем через друковані видання, радіо та телебачення. Не йдеться про сповзання до

ження підтримане грантом Наукового товариства ім. Т. Шевченка в США за фінансової допомоги Наталії Данильченко.

Розповідь перепліталась із музичними виступами заслуженого художника, члена Національної спілки бандуристів Івана Новобранця. У залі панували тиша і розчулення, особливо при виконанні пісні “Чайка” на слова Івана Мазепи. Також І. Новобранець представив картину “І. Мазепа з конем”.

Учасники “круглого столу” схвалили звернення до органів влади про вшанування пам'яті діячів козацько-гетьманської доби, пов'язаних із Полтавою. Серед запропонованих заходів — проведення вечорів, побудова пам'ятників І. Мазепі, П. Орлику, І. Величковському, В. Кочубею, встановлення меморіальних дошок, перейменування назв вулиць та інше.

Надія ОНИЩЕНКО
м. Ніжин

— Гімназія вищих наук князя Безбородька з часу її відкриття 1820 року активно вписується в світову культуру. Її очолювали визначні вчені, добре знані в Європі.

У другій половині XIX століття — на початку XX ст. у Ніжинському історико-філологічному інституті було сформовано філологічну та історичну школи й налагоджено наукові зв'язки з ученими та навчальними закладами Німеччини, Австрії, Франції, Іспанії, Югославії, Чехії, Болгарії, Польщі, Англії. На жаль, у другій половині 30-х та в 40—50-х роках XX століття міжнародні зв'язки не підтримувалися. Поновилися вони лише в 60-ті роки.

Набагато ширшими й різноманітнішими стають зарубіжні зв'язки університету наприкінці 90-х років, зокрема з навчальними закладами та центрами США, Греції, Росії, Білорусі, Польщі. Ми активно обмінюємося з ними науковою літературою, поповнюючи бібліотечний фонд, у якому близько ста тисяч примірників є раритетами й зберігаються в музеї рідкісної книги.

— **Очевидно, помітна роль Гоголевого університету в історії становлення й розвитку вітчизняної освіти, науки й культури зумовила створення саме тут Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою.**

— Так, наш університет славиться своїми духовними традиціями, започаткованими ще в Гімназії вищих наук: вона несла в народ знання, була центром становлення духовної та історичної свідомості й виховання національної еліти.

І ще одна причина утворення такої інституції в Ніжині — це велика ніжинська еміграція. Масою на увазі тих понад 30 ніжинців, які опинилися поза межами Батьківщини й належать до визначних діячів української культури у світі.

Ще в 1993 році Ніжинське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка, очолюване першим директором Центру, доктором філологічних наук, професором Олександром Астаф'євим, та кафедра української літератури, керована доктором філологічних наук професором Олександром Ковальчуком, розробили культурно-видавничу програму “Літера-

ЄДНАЙМОСЯ, БО МИ ТОГО ВАРТІ

Про міжнародні зв'язки Гоголевого університету і його роль у розв'язанні проблем закордонного українства наша бесіда з проректором із наукової роботи та міжнародних зв'язків, доктором фізико-математичних наук, професором Олександром МЕЛЬНИЧУКОМ.

турна діаспора”. Велику роль у втіленні програми відіграла газета “Просвіта”, яка відкрила читачському загалові імена Петра Одарченка, Анатолія Каліновського, Леоніда Полтави, Марії Юркевич... Ці публікації викликали великий суспільний резонанс.

На запрошення кафедри української літератури й товариства “Просвіта” до Ніжина приїздили Ігор Качуровський, Ольга Мак, Іван Кошелівець, Емма Андієвська, Яр Славутич, Омелян Коваль, Анатоль Лисий. Вони брали участь у наукових конференціях, творчих вечорах, прочитали студентам спецкурси.

Спільно з видавництвом “Смолоскип” було організовано збір літератури для бібліотеки Ніжинського університету. Надійшло близько 500 видань із бібліотеки Конгресу США, видавництва “Смолоскип”, фундації Івана Багряного, приватних збірок.

— **В останні роки Центр почав приділяти більше уваги українцям східної діаспори.**

— Сьогодні Центр підтримує тіс-

Уже втретє зібралися в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя на Міжнародну наукову конференцію “Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-мистецькі набути, функціонування наукових установ” українці з Грузії, Росії, Румунії, Молдови, Білорусі, Австралії, Німеччини. Її організував і провів Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою, створений тут 2000 року постановою Кабінету Міністрів України. А підтримали цей захід ректорат, Ніжинська міська рада, Посольство Канади в Україні.

ні зв'язки зі 109 українськими організаціями, товариствами в 42 країнах світу. Прикладом таких контактів є співпраця з товариством “Кобзар” у Башкортостані (в Уфі при педагогічному університеті відкрили відділення з вивчення української мови та літератури, і це єдиний у східній діаспорі вищий навчальний заклад з підготовкою спеціалістів-українознавців). Тут проводяться щорічні науково-практичні семінари з проблем викладання україністики в умовах Росії, почав працювати літній український мовний табір для дітей Башкортостану, Татарстану, Приуралля, Оренбуржжя, в якому наставниками працюють викладачі й студенти Ніжинського державного університету. Цікаві форми співробітництва започатковано з університетами м. Бішкек (Киргизстан), де за сприяння Центру гуманітарної співпраці та Посольства України сьогодні створено три університетські кафедри українознавства, які вже стали доброю школою україністики

в Киргизській Республіці. Усі працівники цих кафедр пройшли різні форми стажування при Ніжинському державному університеті. Тісні освітньо-наукові контакти Центр підтримує також із кафедрами українознавства Белгородського, Тюменського, Мінського, Варшавського університетів, Латиського національного університету, Слов'янського університету Новосибірська, з Українським Науковим Центром м. Цюріх, центром Українських Студій Інституту св. Андрія в м. Вінніпег, Українською асоціацією імені Ольги Мак у м. Мельбурн, Українським Катлицьким університетом у Римі, Інститутом св. Володимира в Торонто, Манітобським університетом, Вроцлавським університетом та ін.

Центр надає освітньо-методичну допомогу українським середнім школам у Ризі, Тбілісі, Варні, Сігеї, суботнім і недільним у Сургуті, Нефтеюганську, Татарстані, Таллінні, Сіламаяє, Кишеневі, Тирасполі, Сочі-Лазарівському, Ярославлі, Нижньому Новгороді, Будапешті.

За підтримки Центру з жовтня 2005 року відкрито українську недільну школу в Москві (при Українському культурному центрі).

— **Під час роботи конференції я звернула увагу, що, на відміну від двох попередніх, її учасники більше уваги приділяли нинішнім проблемам закордонного українства, а не тільки видатним постатям історії. Дуже актуальною була доповідь на пленарному засіданні Ірини Ключовської — директорки Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”.**

— Доповідка зосередилася на світових міграційних процесах: понад 130 мільйонів населення планети перебуває поза межами своїх країн. Чужі держави використовують їхній інтелектуальний потенціал, дешево найману працю. У багатьох країнах існують урядові програми, які залучають емігрантів до співпраці.

На створення доброго іміджу

України у світі була спрямована державна програма “Закордонне українство”, яка сьогодні, на жаль, не фінансується. У нашій країні немає розуміння стратегічної ролі закордонного українства в державотворенні. Такий невтішний висновок зробили учасники конференції.

— **З почуття на конференції у мене теж склалося враження, що українські осередки в багатьох країнах існують за рахунок власного ентузіазму й підтримки країн проживання.**

— Об'єднання українців “Заповіт” у Білорусі, яке очолює заслужений працівник культури України Ганна Калюжна, вивчає визначні постаті української історії. Відкриттям стало знайдене ними місце народження гетьмана в екзилі Пилипа Орлика — в селі Косути на Вілейщині. Про це були публікації в газеті “Українець в Білорусі”, яка виходила за матеріальної підтримки Посольства України в цій державі. Але в останні роки воно відмовилося викуповувати щоквартальний часопис.

130 українських дітей навчаються у Тбіліській школі № 41 імені Михайла Грушевського. Вони гостро потребують підручників з української мови та інших предметів...

Матеріали конференції готуються до друку в наступному числі наукового збірника “Український вимір”.

— **А які видавничі проекти Центру?**

— Центр має власну газету “Український дім”, яка з 2001 року поширюється в Україні й у 24 країнах світу серед українських товариств і є одним із небагатьох інформаційних джерел, доступних закордонним українцям. Спільно з освітньо-методичним центром “Україна-діаспора” наш Центр видає також щоквартальний журнал для українських учителів зарубіжжя “Рідні джерела”.

Центр співпрацює з багатьма провідними українськими засобами масової інформації та агентствами, причетними до розв'язання проблем закордонного українця. Плануємо створити підручник з української мови та історії України. Сподіваємося на підтримку доброчинців. Ажده Центр функціонує сьогодні на кошти університету, який єдиний допомагає нам виходити у світовий освітній, науковий та інформаційний простір.

— **Розкажіть, будь ласка, чи вдалося досягти українській та німецькій сторонам запланованих результатів у розв'язанні порушеної проблеми?**

— На зустрічах, проведених з ініціативи української громади в Дюссельдорфі та Боннського відділення Посольства України в Німеччині, порушено надзвичайно глибоку проблему використання примусової робочої сили на території Третього Рейху і використання праці німецьких полонених на українських землях після звільнення від німецько-фашистських загарбників 1944 року.

Цей захід викликав неабиякий інтерес у громадськості Кельни, Бонна, Аахена й Ешвайлера. На підтвердження цього скажу, що бургомістр міста Ешвайлер, де відбувалася остання зустріч, особисто очолює оргкомітет.

Німецьку сторону представляли доктор історії Гізела Шварце, авторка двох книжок про примусових радянських робітників, та доктор історії Таня Пентер.

— **А хто представляв українську сторону на цих зустрічах?**

— Передусім це Ірина Ястреб, голова української громади та Дмитро Мешков, доктор історії, викладач філософського факультету університету в Дюссельдорфі. Від Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка виступив я, оскільки довгий час досліджував цю проблему. На зустрічі в Бонні були присутні також працівники відділен-

НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПОРОЗУМІННЯ

Нещодавно в чотирьох містах Німеччини — Кельні, Бонні, Аахені й Ешвайлері — відбулися зустрічі німецьких і українських науковців, присвячені темі підневільної праці радянських і німецьких полонених у воєнні та повоєнні роки. Ці зустрічі ініціювали представники четвертої хвилі української еміграції в Німеччині, а саме Ірина Ястреб — голова громадської організації “Український дім”, член ради Міжнародної громадської організації українців “Четверта Хвиля” та її заступник доктор історії Дмитро Мешков (Дюссельдорф). Саме вони виявили в німецьких архівах документи про поховання понад 300 тис. української молоді, яку вивезли в Німеччину на примусові роботи. У заходах брав участь Володимир Сергійчук — доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Пропонуємо читачам інтерв'ю з Володимиром Івановичем.

ня Посольства України, зокрема його керівник Анатолій Ільницький.

— **Які головні проблеми було обговорено?**

— Стосовно української робочої сили було акцентовано увагу на тому, що спочатку праця українців у Німеччині вважалася добровільною, насправді ж вона виявилася каторгою, новітньою формою рабства, оскільки ці люди були підневільними, не мали змоги вільно пересуватися, масово гинули від непосильних навантажень і недоїдання.

Хоч як дивно, але для багатьох учасників засідань став відкриттям факт праці німецьких полонених на території України. Майже ніхто не знає про те, що Хрещатик у Києві чи всевітньо відомий Дніпропетров-

Учасники зустрічі: д-р Гізела Шварце, д-р Дмитро Мешков, д-р Таня Пентер, проф. д-р Володимир Сергійчук, перекладач Надія Зімон

ський ракетний завод “Південмаш” відбудовували німецькі військовополонені.

Говорили і про те, що й українцям у Німеччині, і німцям у радянському полоні було несолодко, бо ні сталінський, ні гітлерівський режими не дотримувалися Конвенції про права полонених, унаслідок чого загинули не тисячі, а мільйони людей. А ті, хто повертався з німецьких ка-

торг, піддавалися новим переслідуванням із боку радянського режиму. Вони проходили через фільтраційні табори, спецперевірки НКВС.

— **Чи заплановано сторонами якісь заходи для ліквідації наслідків цього “фашистсько-радянського рабства”?**

— Так, на зустрічах домовлено провести роботу з пошуку зниклих безвісти і в Німеччині, і в Україні. Та-

кож необхідно дослідити архівні матеріали, які свідчать про місце й час перебування полонених на каторжних роботах. Так можна встановити, про кого з них згадувалося в документах, кого вивезено до Німеччини як військовополоненого, кого на примусові роботи, хто загинув від виробничої травми. Таку ж інформацію можна знайти і в наших архівах про німецьких солдатів, які потрапили в полон до радянських партизанів. Цих солдатів у полоні довго не тримали, їх допитували і відразу розстрілювали. Про долю цих людей і до сьогодні не знають їхні родини. Та, на щастя, архівні дані все-таки лишилися. Тому тепер ми маємо детально вивчати солдатські книжки, листи, документи, аби встановити, хто з радянських і німецьких людей, які досі вважаються зниклими безвісти, де і коли загинув.

— **Чи визначено, хто фінансуватиме цю роботу?**

— На зустрічах були поважні представники німецької сторони, які наголошували на актуальності й значущості порушених проблем і, як переконаний, вони доклали усіх зусиль, аби започаткувати нові проекти та реалізувати заплановане.

— **Чи домовилися про такі зустрічі в Україні?**

— На жаль, ще не домовилися, але в цьому є потреба. Тому сподіваємося, що українська сторона найближчим часом виявить ініціативу.

Вела розмову
Віта ТАРАН,
прес-секретар УВКР

Валентина ДАВИДЕНКО

Є НАДІЯ!

Сонячні зайчики відбивалися на шибі маршрутного авто і ще не було спекотно, бо за вікном шовково бгалися зелені пагорби Канівщини і пахла свіжо, мов після зливи. Тож напевне, хтось поглянув на ці земні красоти у свою небесну лінзу і наблизив фокус до дівчинки, в образі якої було порівну кольору ранкової зорі й білогобілісінного (літній сарафан, босоніжки, волосся). Мені це не впагло в око відразу, навіть ім'я її я запитала лише по приїзді до Києва після нашої тривалої розмови. Найістотніше те, що це було не інтерв'ю, моя сусідка по маршрутці не знала, що я журналістка. А їй самій за юним віком і щирістю характеру не спадало на думку хвалитися чи, за сучасними уявленнями, — створювати собі імідж. Наш діалог перебігав, як літня стежечка по пагорбах, то обираючи певний напрямок, то перериваючись і знову виникаючи на якусь хвилину. Білі босоніжки, гадаю, ті самі, що вона одягала на випускний вечір, і альбом з фотографіями однокласників достатньо означили вік моєї сусідки. Далі цього моя цікавість не сягала, мотів її поїздки до столиці, вочевидь, вступні іспити. Я не проваджу розмови в дорозі, бо не пишу новели чи повісті, щоб зазирати в чужий світ у пошуку сюжетів і характерів. Набагато сильнішим імпульсом для мене є краєвиди, дивитися у вікно — о, щастя, які видолинки з квітучим різотрав'ям і білий деревій аж до обніжку. Такий букет деревію везу і я від подружкохудожниці. Вона телефонує мені недовзі після виїзду з Канева. Запевняю, що чудово почуваюся, вже двадцять хвилин у дорозі. Мабуть, тоді й промайнув сонячний зайчик на шибі, у фокус небесної лінзи обрано — з усієї планети, країни, канівських видноколів — оцей достоту наївний об'єкт у двох кольорах: ранкової зорі й білому. Бо те дівча саме й почало розмову: “Пробачте, а Ви ставили свій таймер на секундомір, коли ми рушили з Канева?” Я трохи ошелешена і намішена: ні, а навіть що? Серйозно повідомляє: вона це зробила на своєму мобільному, отже, зараз рівно двадцять п'ять хвилин, як ми від'їхали від Канева. Далі й побігла стежечка нашої розмови, спершу я запитала лише для годиться, до якого ВНЗ вступаю, чи сама канівська. Ні на хвилину не забуваючи про букет деревію, який трохи дряпав мені коліна, ні того деревію за вікном, яким хотілося помилуватися. Переповідаю тепер лише відповіді моєї юної сусідки — це як гобе-

лен, витканий із простого прядива, весь малюнок стає видимим уже по завершенні полотнища. Вона їде з села Хмільна, це 17 кілометрів від Канева. Альбом свого класу взяла до Києва, а ще має фото на CD і цілий фільм, який їм зняли на випускному, бо в них така школа гарна, така гарна! Не уявляє, як тепер буде без неї! Коли дивиться той фільм, аж слюзи набігають. Отак недалеко від дому і школа.

Вона сама дуже гарно малює, ну, як би це сказати... наче б красиво. То до випускного з подружками вирішили оформити стінгазети, дві ночі малювали, не спали. Потім випускний, коли повернулася, до ранку випрала і попарасувала сукню, бо брала напрокат і треба одразу повернути, склала речі й того самого дня поїхала до Києва на підготовчі курси у ВНЗ. Мама хвилювалася — страх! Адже навіть до Канева батьки вперше почали відпускати лише з сьомого класу. А вона мамі нагадала: а тебе ж бабуся колись відпустила після школи в Черкаси! Мама там вчилася і потім працювала на виробництві, довго жила в гуртожитку, а тоді повернулася назад у село. І треба ж, рівно через тиждень, як залишила місто, там почали виділяти квартири від виробництва. Та мама про цю обставину згадує безжурно: від долі не втечеш. Як і з татом: він довго ходив за нею, доки згодилася вийти заміж. А тато у них найкращий, усі подружки заздять: який у тебе тато! Інколи в неї дівчата гуляють, зазирне до кімнати: а я вам уже рибки насмажив! Їх, дітей, троє в сім'ї, вона найстарша, тож із дитинства гляділа братика і сестричку, бо батьки на роботі. Тато раніше комбайнером працював, зате їхній родині тепер дали будинок на кілька кімнат. А то було тісніше трохи...

Землі у них вдосталь, тільки картоплі насаджують 20 сотих, а ще всякої городини на таку ж ділянку і великий баштан. Ні, не важко все це доглядати, вона сама встигає упоратися з усіма грядками, адже мамі ніколи, працює оператором лінії на підпри-

ємстві. Знаєте, “Верес” називається. До них тепер у село люди навіть з інших областей приїздять, бо можуть заробляти на “Вересі”. Але батьки іноді й у нічну зміну там працюють, то їй треба зранку і корів подоїти, трьох, а ще двоє телят, кабачків їм нарізати чи зам'яшати якого корму, та брата й сестру до школи погодувати і самій у школу встигнути.

А яка школа гарна стала, коли у них нова директорка з'явилася, Ольга Петрівна Пустовойт. Вона добилася, щоб їм і приміщення розширили, ось в альбомі видно,

ля організуємо. Не дозволили. Тож потроху приміщення руйнується, хтось скло з вікон повиймав, правда, бібліотека ще працює. А в сусідньому селі її двоюрідний брат Сергій став завідувати клубом і так організував молодь, що всі разом зробили ремонт, скопали клумби, понасаджували квітів і ще ходять до нього і запитують, що треба для клубу. А молодший брат Сергій — Вовчик меблі з дерева майструє. Ні, він не вчився на це, сам такий умілець, і коліски робить, і навіть коники — гойдалки для дітей. У їхньому роду всі щось уміють. Тато ось змайстрував знаряддя, щоб картоплю садити, й полоти, і вибирати можна було не вручну. А рід їхній дуже великий, бо в бабусі Марії Павлівни шестеро дітей. По

Коли документи сама привезла до університету, трохи боялася, треба все було дізнаватися, а там вдруге не перепитаєш, бо сердяться. Та всі абітурієнти з батьками, а вона одна. Але нічого, познайомила з дівчатами на підготовчих курсах, потім склала іспити і пройшла за конкурсом, але на платне відділення. Це велика сума для її батьків, ще ж і братик молодший теж випускник, після дев'ятого класу хотів вступити, але мама сказала: ні, я двох студентів зразу не вивчу. Далі ходитиме до школи. А вона оце їде, щоб при цьому ж ВНЗ вступити до технікуму на бюджетне відділення, тоді по закінченні зможе й далі в університеті вчитися на бюджетному. Завтра екзамен. Сподівається, що складе, бо добре готувалася, та й атестат із гарними оцінками. Українську мову вона ще й на курсах удосконалила, бо викладач дуже зрозуміло пояснювала. А з англійської вже сама вивчила всі питання тестів. От сміху було, коли після того безсоння зі стінгазетами та випускним, та ще екзаменів так стомилася і заснула, що пропустила 20 маминих дзвінків на мобільний.

У них усі в класі старанно вчилися, хоч були, звісно, винятки. Але в селі молодь працює, п'яків немає, є якісь серед літніх людей, але ті й з хат своїх не показуються. Хлопці раніше таки й випивали, а це ніби й інтерес до цього втрапили. У них село над Россію, а навпроти на тому березі інше, там лише старі люди живуть та багато хат було покинутих. То “круті” з Києва горпили ті двори, бо там кожен город виходить на річку. Та побудували палаци собі, а наші хлопці там теж тепер гарно заробляють. Чи яму копати, чи басейн будувати — вони там днюють і ночують.

А минулого року в них у роду стільки весіль було! Усі брати і сестри одружилися!

...А бачите, он лісок, схожий, як і коло нашого села, часто школярами туди ходили, така вчителька гарна викладала малювання, та й композиції з природного матеріалу робили, різні картини... А вікно моє, уявляєте, виходить просто на школу...

Замість післямови. Тані Хоменко з села Хмільна Канівського району Черкаської області я зізналася вже опісля, що хочу написати про неї, і попрохала фото. В альбомі ми знайшли знімок її родини на святі Останнього дзвінка. Петро Олексійович, Оксана Олексіївна і їхні діти Таня, Федір та Іра Хоменки. І якщо такий рід по всій Україні — то є ще надія!...

Родина Хоменків на святі Останнього дзвінка

яка красива школа, і їдальня є, безкоштовно годують учнів. Вони самі й ремонт зробили, мили, фарбували класи. А ще заробляли, пололи городину, щоб нове обладнання придбати, зате є тепер і принтер кольоровий, і відеокамера у школі. Ось якби ще їм такого керівника прислали і в будинок культури! Бо ця будівля теж гарна, зал там великий. Коли колгосп почав занепадати і все разом з ним, старші хлопці попросили в сільського керівництва: дозвольте нам проводити дискотеки в клубі за якусь платню. За ті гроші відремонтуюмо й приміщення, і дозвол-

татовій лінії теж родина багатодітна. І тепер у них по всій Україні рідня. Як на Різдва і на Великдень до бабусі збираються, то в хаті не вміщаються. Бабуся каже: ось, знайомся, твоя троюрідна сестричка з Хмельницького чи якогось іншого міста. Багато до них у гості приїжджають, з усіма родичаються, то треба й городів стільки мати, бо кожному ж хоч трохи картоплі дати та якого бурячка, та цибулину. А так вони вирощують не на продаж, лиш собі та родичам. У Києві в неї теж рідна тітка і дядько, то є де зупинитися, доки іспити складатиме.

РОДИНА ПРЕЗИДЕНТА ГОСТЮВАЛА НА IV ВСЕСВІТНІХ БОЙКІВСЬКИХ ФЕСТИНАХ

Президент України Віктор Ющенко разом із дружиною пані Катериною Ющенко взяв участь у заходах IV Всесвітніх бойківських фестивалів, які відбулися у с. Явора (Львівська обл.). Під час свого виступу Глава держави висловив переконання, що Бойківські фестивали є не просто фольклорним заходом, а мають національне значення. Кожна нація, яка дбає про завтрашній день, зазначив Президент України, повинна берегти свої традиції.

Від імені всієї держави Президент України привітав учасників фестивалю. Він нагадав, що Бойківщина є землею славних традицій і видатних людей, зокрема Петра

Конашевича-Сагайдачного, Івана Франка, Олекси Довбуша. На Бойківщині відбувалася активна боротьба Української Повстанської Армії.

Віктор Ющенко зазначив, що як Президент спрямовує всі свої зусилля на те, щоб Україна була неподільною і самою. І зазначив, що одним із кроків для стабілізації ситуації у країні є проведення дострокових парламентських виборів 30 вересня цього року.

Участь у фестивалі узяли майже 10 тисяч представників української діаспори з Канади, США, Польщі, Великої Британії, Португалії, Іспанії, Італії, Білорусі, Росії.

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ФЕСТИВАЛЬ ЗАСВІДЧУЄ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО СВОЇХ КОРЕНІВ

Президент України Віктор Ющенко разом із родиною взяв участь у закритті XVII Міжнародного Гуцульського фестивалю у м. Яремче (Івано-Франківська область).

“Кожна хвилина фестивалю присвячується Україні, українській історії, українській пісні, нашим традиціям. Сьогодні ми є свідками того, як повертаємося до своїх коренів, що нам зараз потрібно, як ніколи”, — зазначив В. Ющенко.

Президент України також привітав присутніх із 220-річчям м. Яремче. Він подякував Яремчанському міському голові Миколі Палійчуку за збереження та відтворення міста і вручив мерові державну нагороду.

Із сайту Президента України

НА ВАРТІ РІДНОЇ МОВИ

Пам'яті
Б. Антоненка-Давидовича,
автора багатьох книг
про культуру мови.

Йому бабуся говорила:
— У річці, на самому дні,
Там повне золота барило —
Дістать його вже не мені...
Хто знайде сховані скарби
Ще із козацької доби?...

І мріяв хлопчик про оте
Багатство давнє, золоте:
Як виросту — почну шукати
Оті заховані дукати!

Вже не один суворий вік
Скарби вартує водяник.
І хлопчик відповів бабусі:
— Водяника не побоюся!

...Літа минали і казки
Спливали хвилями ріки.
Та не забув юнак про них,
Тих легендарних, золотих, —
Він мріяв, виростав, мужнів,
Зростала з ним скарбниця слів.

І навіть лютої доби
Відшукував старі скарби,
Вела до пошуку любов —
Незмірні поклади знайшов:
Вони із цвіту, із джерел,

З висот, яких не взяв орел,
Вони із рідної землі,
Не знищили їх сили злі.
Вони із глибини Сули
До серця теплого пливли,
Коштовніші за все на світі,
Народною любов'ю літі.
Осяяні промінням чистим,
Уквітчані лавровим листом,
Блакиттю ніжного барвінку,
І радісно звучали, дзвінко.

Вони — то знайдені слова,
Народу мова вікова,
Велична українська мова,
Життя народного основа, —
Їх не поб'є морозів лють,
Обійми хмурого Сибіру,
Слова не зникнуть, не помруть,
Вони вселяють в душі віру,
Що нам дарує чорнобрович
Наш Антоненко-Давидович:
Його то образ не старіє,
Бо вічна мова, свіжа мрія
Про долю нашу і Свободу,
Про славу нашого народу.

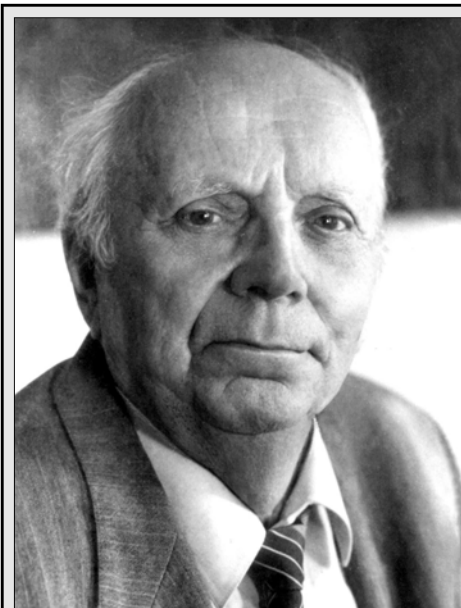
ШЕВЧЕНКОВА ВЕРБА

По дорозі на пристань в Гур'єві-
містечку поет підняв на вулиці вербову
гілочку, а в Новопетровську посадив
на гарнізонному городі (1850 р.).

Вербову гілочку, безпомічну, тонку,
Хтось кинув на гарячому піску.
Він підійняв її, знедолена, прив'ялу,
Раптово думка в нього визрівала
В оту спекотну приаральську мить,
Щоб врятувати її, щоб воскресить:
Як прийметься вона,
то й він таки діждеться
Своєї Волі, верне в рідний край,
І перестук схвильованого серця
Говорить наче: — Боже, помагай!

Тож посадив, приніс відро водиці,
Полив під вечір і в щасливим сні
Побачив кучерявисту вербицю
І паростки й листки на них рясні.

Радів, що прийнялась...
І озивався потім
До неї, як до рідної сестри —
Обкопував, слізьми кропив і потом,
І верби згадував, й дніпровські явори.
Ставало на душі і легше, і ясніше,
Листочки гладив, навіть цілував,

2 серпня патріарху української поезії Олексі Яковичу ЮЩЕНКУ виповнилося 90 років. Свій ювілей поет зустрів за робочим столом, на якому — начерки нових віршів, спогади про тих дорогих серцю людей, які залишили у його житті добрий слід.
Олекса Ющенко — не лише автор багатьох десятків поетичних збірок, відомих пісень, низки книг спогадів “У

пам'яті моїй”, а й невтомний дослідник літературно-мистецького життя ХХ століття. Його архіву можна позадрикти, адже там — безцінні рукописи, світлини, афіші, програми концертів, інші матеріали про життя і творчість видатних митців України і багатьох країн світу.

У поета — сотні шанувальників. Він береже їхні листи, листівки, поетичні присвяти. Ось рядки з листа ветерана педагогічної праці з с. В. Кісниці Ямпільського району Вінницької області Людмили Федотівни Брик: “Про Ваші поезії можна говорити багато добро-го, щирого. Схиляю свою сиву голову у глибокій повазі до Вас, захоплююся Вашою мудрістю. Дякую долі, що дарувала мені зустріч з Вами. Ви — наш літописець. Спасибі, що відроджуєте забуті імена видатних людей” (23.01.2001 р.).

Ми щиро поздоровляємо видатного майстра слова, заслуженого діяча мистецтв України О. Я. Ющенка зі знаменним ювілеєм, бажаємо невичерпних джерел здоров'я, натхнення, нових років плідної праці.

Вітаємо також із виходом нової книжки “Бандуристи — орли сизи...” (Видавничий центр “Просвіта”). Розповідь про неї подамо у наступному числі газети.

ЗНАЙДЕНІ СЛОВА

В душі росли пагінчиками вірші,
Мов квіти сходили між сонячних галяв;
Росте вербиця і йому дарує
Маленький затінок, хоч і не холодок:
...До тебе на побачення іду я.
До тебе крок, до мрії — ВОЛІ — крок!..
30.VI.2001 Русанівські Сади.

ІРПІНСЬКІ ДУБКИ

Оці дубки садили ми колись —
Вже високо гіллясті піднялись.
Понад стежиною їх два ряди.
І мій між них.
— До мене підійди! —
Мов прошумів і віти простяга...
А від усіх охоплює снага
Мене тепер. Та й смуток обійма:
Як друзів багатьох уже нема....

Вони вже не побудуть в холодку
І не побачать, хоч мілку, ріку,
Не пожартують:
— Щось надходить лінь...
Збираймося лишень мерщій в Ірпінь!..
Як наш Тарас, у сиву давнину,
У Качанівці, в пору весняну,
Казав товаришу, коли садив дубка:
Чи доля усміхнеться нам така,
Що ми, у спеку, сядемо під ним,
Під гіллям відпочинемо густим?...

Життя минає, спомини пливуть,
І я долаю вже старечу путь.
Прощайте, дорогі мої дубки,
Ходив я вечорами залюбки
Алеєю між вами, і здалось
До мене озивавсь тихенько хтось...

Можливо, хтось із тих, що теж садив,
Та це вже, мабуть, із країни див...
Прощайте, густолисті та міцні,
Подарували щастя ви мені.
Так. Найщасливіший, напевне, я —
Мене зустріла двох рядів сім'я.
30 червня 1999р.
Ірпінь

РАДУЙСЯ, ЗЕМЛЕ!

Сімейному квартету бандуристів
ЯНИЦЬКИХ — Йосипу, Марії,
Роману, Тарасу.

Радіємо квартету грі і співу,
Цей передзвін ми чуєм золотий,
І ніби всенародну та щасливу
Родину бачимо — весь край
щасливим свій.

Ти, земле, радуйся:
народивсь в борні
Світ, що у мріях поставав народу,

Українські поети Ростислав Братунь,
Дмитро Павличко, Олекса Ющенко з сестрами Байко. 1960 р.

Та мріємо і про майбутні дні,
Коли такі почнемо пісні
Із вуст всієї України роду.
Світ народивсь новий, доба нова,
Але, як ця сім'я, ще не співа.
Та віриться — подібний спів квартету
Ще радістю обійме всю планету,
Бо не дарма і сон мені приснився:
Новий світ праці й пісні народився.

ЛИШЕ В КАЗЦІ
З'ЯВЛЯЮТЬСЯ КРИЛА...

У камері, на стіні в'язниці гестапо,
Олена ТЕЛІГА зробила напис:
— Тут сиділа і звідси йде на розстріл
Олена Теліга.
Біля слів було видряпано знак тризуба.
21 лютого 1942 року
її розстріляно в Бабиному Яру.

Вже надворі весняна відлига,
А зима диха в душу мою...
“Тут сиділа... Олена Теліга”...
Зупиняюсь. В задумі стою.

Поетеса, Теліга Олена, —
Ночі, дні тут останні її,
Не побачить весняні знамена,

Не вітатимуть більш солов'ї.
Сіра камера, ніби гробниця, —
Ні промінчика, ні вітерця...
Навіть Воля тут не присниться,
Весняного не буде гінця, —
Не проникне слово іскристе
Ані Ольжича, ні Самчука:
Чорне царство тут німця — фашиста,
Де раніш було царство ЧеКа, —
Може, й інше імення мало —
ДеПЕУ — справа, звісно, не в тім...
Скільки душ променистим пропало
У кутку кам'янистим, глухим...
Ці слова прочитає, можливо,
Хтось у інші часи на стіні.
Нуртувала в душі буря, злива...
Тут останні і ночі, і дні...
“Тут Олена Теліга сиділа...”
Думи в'ються, як хмари сумні.
“Лише в казці з'являються крила,
Та вони не судились мені...”
І думкам звідси не полетіти,
Не почує ніхто голос твій.
Дикуни грають ролі еліти
В драмі смерті, катів і повій.
І про Волю даремні надії.
Свою пору кінчає зима.
... Я стою, а вже вечір зоріє,
Вітер крила щомить підійма.

Бабин Яр — то не яр, а могила,
Бабин Яр повен горя, золи...
Де ж були ви, казок дивні крила,
Чом рятунку не принесли?
... Вже й весна буйноцвітна,
шалена.

Я проходжу по вулиці тій
І слова “Тут сиділа Олена”
Ніби чую: “Спинися, постій...”

Зупиняюся, виглядаю,
Бачу — образ її виплива.
Хтось нашіптує — добре знаю —
То Олена Теліги слова:

“Придушу свій невпинний спогад,
Буду радість давати й сміх.
Тільки тим дана Перемога,
Хто і в болі сміятися зміг!”

* * *
Літа минають. Смутку сіра
Хмарина, відплива, скреса.
І виростає в серці віра,
І сила розцвіта й краса.

Були холодні і голодні,
Як мрія — хліб, живе тепло...
Той шлях пройти спочатку згодні,
Аби не воскресало зло.

Нехай воно закам'яніє
В музєях — чорний негатив...
Прославим труд — безмірну силу,
Що прірву горя загатив.

СКИНУТИ ВЕНЕЦІАНСЬКИЙ БЕРЕТ...

Уляна ГЛІБЧУК

У видавництві "Юніверс" у серії "Лауреати Нобелівської премії" вийшла книжка Жана-Поля Сартра "Шляхи свободи. Зрілий вік" у перекладі Леоніда Кононовича.

Жили собі Марсель, Матьє, Габріель та Івіш. Усі вони народилися з-під пера нобелівського лауреата Жана-Поля Сартра у його філософській майстерні.

Сартр смакував свободою. Він пробував її на кінчик язика, полоскав нею горло... Свобода для нього була надто реальна, якась аж плотська, аби витворювати абстракції й вичавлювати її з густих випарів суспільства. Свобода, коли немає тиранії? Свобода, коли демократія? Свобода, коли слово розкуте і вільне? Ха-ха-ха! Чули б ви, як жовчно насміхається пан Сартр... Великий екзистенціаліст, якого не менш великий філософ Еміль Чоран назвав "зловним жовтим стариганом". Пробачимо це Чорану. Він сам плекав людину... зневагу? Якимось не повернулося перо написати — ненависть...

Отже, Сартр народив Матьє, Габрієля, Івіш та Марсель, аби на їхніх долях повправлятися у мистецтві бути вільним від соціальних нашарувань. Власне, аби довести, що свобода аж ніяк не перетинається з суспільством, він народив ще одного персонажа — комуніста Брюне. Якраз такого, що начебто сповідував відоме гасло: "Свобода, рівність, братерство". Сартр не те щоб позбиткувався зі свого Брюне... Видно, що великий екзистенціаліст і сам був трохи лівим. Брюне у нього вийшов міцним

цурпалком. Такий собі незнищений буратіно. Але це вже я вправляюся у сарказмі... А Сартр не іронізував. Тільки м'яко так постелив, що боротьба за свободу інших не є шляхом до власної свободи.

Його улюбленець — Матьє. Викладач-філософ, якому вже за тридцять. Зрілий вік... Любий Сартр мусив вкласти бодай часточку персонального "я" у своє дітище. Мусив... Сартр писав і спостерігав за собою, молодшим Сартром-Матьє...

"— Не дуже й цікаво мені досліджувати себе, — просто сказав Матьє.

— Я знаю, — відказала Марсель, — та це не мета, це засіб. Щоб звільнитися від самого себе: дивитися на себе, судити себе — це твоя улюблена позиція. Дивлячись на

себе, ти уявляєш, що ти не те, на що зараз дивишся, що ти ніщо. По суті, це твій ідеал: бути нічим.

— Ні. Це не те. Я... я хотів би залежати тільки від себе..."

Чи не так, свобода прекрасна у словесних шатах? Але насправді у житті вона гола-голісінька.

У сім років Матьє свідомо розтрошив важку порцелянову вазу. І сказав подумки: "Це зробив я". Відчув гордість, відчув себе вільним від світу, без прихильностей, без родини, без коріння... У двадцять один рік, проникаючи у філософську вишуканість Спінози, він сказав: "Я сам себе поряту". Сотні разів він повторював свою обітницю. Слова мінялися з віком, з інтелектуальним рівнем, але обітниця була та сама, що і в ранньому дитинстві... Залежати тільки від себе... Він повторив її і в тридцять чотири, на лавочці вогкого парку. І побачив себе збоку: дорослий втомлений чоловік... Він ще може вирішити, їхати йому на війну в Іспанію чи залишатися в солодкій буржуазній Франції, вступати в комуністичну партію чи бути вільним відщепенцем, одружуватися з Марсель чи розійтися... Може... Тому що свобода поза моральним вибором... І він вільний вибирати, щоб залежати лише від себе. Тільки чому ж йому так тяжко? Чому він аж знемагає під тягарем життя? Де радість, де кров'ю наліті м'язи, де байдужість до моралі та аморальності? Те, що спрацювало у молодості й було легким і непомітним, у зрілому віці призвело до відчуття поразки, краху... Бідний Матьє. Серед уламків ілюзій він вільний у труні свого життя...

Чи варто робити ще якісь висновки? Хіба тихо-тихенько, щоб ніхто не почув... Не одна розумна голова билася над загадкою свободи. І скидала венеціанський берет перед власною поразкою...

МИТЕЦЬ ВІД БОГА

Микола ЦИВІРКО

Поділюся маленькою таємницею. Книжка "Віктор Зарецький. Митець, рокований добою" (К., 2006) — ваговита, гарно і щедро проілюстрована монографія з обширним і різноплановим довідковим матеріалом — перша серйозна праця її авторки, молодого мистецтвознавця Лесі Медведєвої. Чому це, питаєте, таємниця? Та тому, що книжка про відомого українського художника-шістдесятника європейського рівня, новатора у багатьох мистецьких напрямках, аж ніяк не справляє враження несміливого дебюту, першого боязкого кроку. Ґрунтовність у висвітленні творчого шляху Віктора Зарецького, шляху, тісно пов'язаного з діяльністю інших шістдесятників — письменників, митців, учених, таких, як Іван Драч, Іван Дзюба, Валерій Шевчук, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Ліна Костенко, Тетяна Яблонська, Георгій Якутович, Алла Горська, Опанас Заливаха та інші, вагомий у судженнях і оцінках, виваженість і намагання розглянути те чи інше явище з різних точок зору — це лише загальне враження від знайомства з працею Лесі Медведєвої. Мабуть, уважний читач і дослідник, — а монографія ця — не лише вагомий дебют мистецтвознавця, а й, по суті, перша в Україні узагальнена наукова розвідка про самобутнього художника, яку дослідники не можуть не взяти на озброєння, — віддасть належне авторці й за виняткову тактовність у висвітленні певних драматичних, трагічних епізодів у житті й творчості Віктора Зарецького. Не відкрию Америки, якщо скажу, що дев'ять із десяти її ровесників і ровесниць віддали б перевагу не тактовності, а смакуванню саме кримінальних подробиць і для цього не шкодували б словесних фарб.

Лесь Медведєва гідно вшанувала пам'ять загиблої від рук тоталітарного режиму дружини Віктора Зарецького Алли Горської — талановитої художниці, яскравої особистості з чіткою громадянською позицією. Усі її портрети, виконані чоловіком, представлено у книжці як ілюстрації, мова про неї тепла і душевна. Але мета видання — не біографія митця як така. Важливо було простежити етапи творчого

шляху Віктора Зарецького, визначити його місце не тільки у шістдесятницькому русі, а й в українському образотворчому мистецтві ХХ століття загалом. Особливо рельєфно і переконливо авторці вдалося показати відданість митця європейським школам, зокрема творчі пошуки в імпресіонізмі й експресіонізмі, його новаторство у монументальному живописі, а також органічне поєднання цього всього із національними традиціями, елементами народного мистецтва.

Ранній період творчості Віктора Зарецького можна було б "делікатно" обминути або обмежитися коротеньким оглядом. Соціалістичний реалізм, мовляв. Хто засудить, якщо мистецтвознавець ХХІ століття утримається від глибокого аналізу картин на шахтарську або колгоспну тематику? Але Лесь Медведєва свідомо не уникає "незручного" часу. І у полотнах про життя шахтарів вона розглянула те, що, за висловом поета, не вмирає. А що вже казати про портрет арфістки чи повні життя і далекі від політики та ідеології сценки ("Теща", "На каніпи")?

Ну, а переповідати глави, присвячені зрілим рокам майстра, його яскравим злетам, які вражають, часом шокують несподіваними поєднаннями кольорів, сміливістю форм, не будемо свідомо. Адже виокремлювати тут щось не варто та й навряд чи ми зробимо це краще, ніж дослідниця, яка з честю впоралася зі своїм завданням.

На першій сторінці книжки можна прочитати: "Грант Президента України". Гадаємо, коментувати цей лаконічний напис потреби немає. Добре, що Глава держави підтримує такі проекти. Вдячна авторка за допомогу Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту, Київському національному університетові культури і мистецтва, а також багатьом колегам, перелік яких подає у коротенькій передмові. Зворушує присвята батькам — Валентині й В'ячеславу.

Книга Лесі Медведєвої, безумовно, збагатила галерею вітчизняних мистецтвознавчих портретів. І залишається побажати цій молодій людині й далі працювати з таким натхненням і завзяттям.

КРАСА І МУДРІСТЬ ОБНЯЛИСЬ!...

Володимир КАЧКАН,
м. Івано-Франківськ

Богдан Мельничук у філософемі "Олешківка" через географічно-історичний факт та художній архетип веди до смислового розгалуження. Думку з вірша сьогодення він уміло ретроспектує в текст двадцятирічної давності — і як суголосно тій добі бринить тятива мислі, як болісно-генно прочитує автор історію нації через свою "столицю зі столиць" — рідне село. Правда ж бо, скільки зникло з лиця землі отих маленьких "пуп'янків", що не розвилися у великості, — сілець наших, селищ, присілок і підсілків!...

Немов перекук із праісторичною вавилонською епохою, прочитується ота парадигма блудного сина-шукача істини людського буття, сучасно житейського прихистку, що висвічує вічний рух, невдоволення тим, що маєш:

*Мене колихало не море,
не став,
На ріках олешківських
я виростаю.*

"Олешківські ріки" — то глибинна ідея історичного минулого, що не дає зів'язати сучасному; "сиві замчища" і "синій луг" — аж відчутні на доторк пам'яті, аж пропікають долоні, бо за цим, як всенародне прокляття: "роззявили пащі голодні фронти". Якби автор вжив епітет "криваві", спіткнувся б на усталене, пройдене майстрами поетичної робітні, а тут — той новатор-

ський контрапункт, що розгортає уявою цілу історичну "голодну панораму" народу.

Ця надія теж розпросторює задум віршів "Пісня про Прут", "Олешківський меридіан", "На Покутті у нас..."

Б. Мельничук якось непомітно уміє "вихопити" з товстезного сувою національного болю саме ту нитку, за якою думка вціляє просто в саме жильце, а відтак витягує на ескізне тло усе надзавдання — сказати про пережиту правду так, як ніхто не сказав:

*І як не гризло до безтями,
І як вже банно не було,
Сухими плакав я сльозами,
Як і усе мое село...*

Зазначу ще таке: у книжці домінує спогадовий первень. Автор не "накручує" новообразної стилістики, не прагне якоїсь несподіваної вибуховості, а мудро тримається традиційного віршованого берега, біля якого — основна тривка пожива і серцю, і думці. "За селом у полі..." — своєрідний код юності. Диво ж яке: віршеві півсотні літ, а в ньому нуртує така незнищенна народнописанна кров, що годна ламати будь-яке "постмодерне" словопруття. Цю ноту відчуваємо і в поетичних мініаторах, і в розлогіх епічних віршах "То не сніг", "Зелені яблука крислаті", "Оце усе — неначе в казці...", "Сонети про татів сад", "Жовте листя влелось між зелене".

Поет — майстер точнопису. Він не живописує узагальнено, а роз-

гортає асоціативне видиво через дрібну, нерідко малопомітну, художню деталь: це "сніжиночки навскісні", "з вазонами вікно", "шнурки озимини", "сиві матері", "намету цятка", "черешня розквітла", "шовком вишиті рушники", "вишня стигла"...

Особлива міць у "Журавлиному місті", циклі, де пережиття, пам'ять, прогноз у завтра — наче на коромислі — перегадують минулість у день сущий. І словесний матеріал, і тональність, і спогадова конкретика — все це вияв особистісного, сучасно поетового вродання у вічну тему.

У "поклонному" заокеанському циклі автор акумулює високу синівську любов до рідної землі, отчого краю. Узагальнений образ пам'яті рефрено промовляє до совісті "загубленими олешківськими вуйками", що назавше перейшли у незнищенні "канадійські клени".

Спостережливий, заглиблений у найменший, найдрібніший факт історії чи культури, закорінений у народнописанні пласти, вишуканий і виважений в образотворенні, майстер широкої світлової палітри і пан форми — ось такий постає з порога свого ювілейного вибраного наш краянин, визначний літературознавець і культуролог, доктор філологічних наук, професор Національного університету у Буковинській столиці імені Юрія Федьковича пан Богдан Мельничук у книжці "На ріках Олешківських" (К.: Академвидав, 2007. — 208 с.; іл.).

ФРЕСКИ З УКРАЇНСЬКОЮ БАНДУРОЮ

Валентина ДАВИДЕНКО
Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА

Його загадкові композиції з квітами і танцівниками трохи нагадують фрески, бо й виконані в авторській техніці, коли живописець клав шар за шаром фарби, а потім знімав засохлу поверхню, і на зрізі зображення починало сяяти, ніби засвічене невидимим джерелом світла. **Степан Хвиля** малював портрети жінок, мов розгадуючи їхній світ, трохи екстравагантний (звідси й авангардова манера живопису в деяких полотнах) шлейф спогадів і мрій, які живлять кожну жіночу душу, проїняту фіолетом смутку, з лазуровою хвилею спогадів. Його картини “Екзотика”, “Гам трі”, “Танці”, “Віртуоз”, “Останній абориген”, “Дама треп” — це розмова зі світом мовою символів і ме-

У Музеї культурної спадщини (філії Музею історії м. Києва) експонується художня виставка “Живопис. Степан Хвиля” (Австралія). Цього талановитого актора, співака, художника знають шанувальники його творчості на різних континентах. Українець за походженням, він більшу частину свого життя мешкав і творив у далекій Австралії. Минув рік, як обірвалося життя відомого майстра, і на Батьківщину повернулися його мистецькі твори, передані музею дружиною художника. На виставці експонуються два її портрети, створені митцем у вісімдесяті роки.

тафор, зрозумілою сучаснику, як красномовне мовчання художника і шансонье за столиком у якійсь кав'ярні старого європейського містечка. Може, там і розглядали вони таємничу незнайомку за абсентом, її лице, напівзатінене капелюшком. А вже полотна “Моя бандура”, “Провід” адресно засвідчують не лише родовід митця, а й душевний його вирій — це етнічна батьківщина, Україна.

Степан Хвиля народився на Холмщині, там здобував освіту в Учительській семінарії, а потім у Військовій школі м. Замброва та в Політехнічному інституті у Рівному. Його хист проявився з раннього дитинства — мав чудовий слух та гарний голос (ліричний тенор), добре малював (уроки рисунка та живопису брав у відомого польського авкареліста Васневського). У роки Другої світової війни виступав на сценах Рівного та Дрогобича, грав у групі Йосипа Стадника, а згодом в Українському оперному театрі Богдана П'юрка у Мюнхені. До Австралії прибув 1949 року й відразу поринув у життя української громади в Сідней. Був співзасновником першого драмгуртка та гуртка прихильників сцени. Не залишав і образотворчого мистецтва, розвиваючи і шліфуючи свій самобутній талант. Із заснуванням

Спілки Українських Образотворчих Мистців Австралії 1967 року брав активну участь у мистецьких виставках Сіднея та Аделаїди, Мельбурна, Вуллонгонга. За своє творче життя презентував 20 персональних виставок. Художник мав відзнаки та нагороди австралійського уряду, серед яких — відзнака Макворі Університету за картину “Біле Гам трі”, нагорода Вів'єн Н. Паркер Меморіал за твір “Дові”. Його твори є у приватних колекціях, колекції Університету Макворі (Сідней), Одеської національної бібліотеці.

На виставці у Музеї культурної спадщини представлено 25 картин, які майстер подарував Києву.

ЖІНКА У ПІСНІ ЯК МЕТАФОРА

Валентина ДАВИДЕНКО

Етнофестиваль “Країна мрій” забарвив столицю мелодіями народів світу. І виявилось, що хоч різними мовами, але співаємо ми про одне: сподівання на щастя, смуток від втрат крихітних і значних, і, звісно ж, про любов у всеосяжному її значенні. Етнічний гурт іранських студентів, які вчаться в Києві, має назву “Джам”, що означає “Чаша Грааля”. Його вже знають багато киян, які слухали іранську традиційну музику в різних залах. А на липневому фестивалі гурт виступив і на Співочому полі. У фестивалі “Країна мрій” іранці беруть участь уже вдруге.

Свої дивовижні інструменти музиканти зберігають не лише в чохлах, а й загорнутими в тканини. У просторій студії, де ми записували ансамбль, іранці розмістилися навіть на підлозі, і це було живописно і близько до наших уявлень про той край із екзотичними краєвидами і характерними наспівами під палким сонцем чи нічними коштовними зірками. Інструмент, на якому грає Муя Хейдарій, називається томбак. А музикант Алі Заманпур грає на дафі. Я здивувалася, коли вони повідомили мені про це українською мовою, і перепитала, чи легко було вчити українську після опанування російської. А почувла у відповідь від Алі: “Я взагалі не вивчав російської, тільки українську. Перська мова й українська хоча й належать до групи індоєвропейських мов, але не дуже схожі. Тож вивчати було не легко. Я вже три роки у Києві, вчуся на філолога, ще опановую французьку й англійську мови.”

Музика, яку виконує ансамбль, традиційна в Ірані. Молодь любить її, хоч надає перевагу сучасній. На моє запитання про враження від України Алі сказав так: “Проблем багато, але ми хочемо закінчити навчання, а взагалі я люблю Україну. Мені дуже сподобалася природа, культура, ваш фольклор”.

Іман Садекзадех учився в авіаційному університеті, одержав диплом бакалавра. З ансамблем він уже півтора року виступає перед киянським глядачем. Іман з гордістю підкреслив, що їхній цивілізації, а отже, і культурі вже чотири тисячі років. Мова пісень перейнята почуттями любові, але не тільки земної, а й більш піднесеної: між людиною і Господом. Щодо українських пісень — його думку поділя-

ють усі музиканти ансамблю — то, слухаючи звучання наших музичних інструментів і мелос, виникає враження, що народ оспівав свою величну історію.

Алі Каземі, який півтора року в Києві й учиться в інженерно-будівельному університеті, уточнює, що іранська музика тісно пов'язана з релігією. Діти змалечку слухали багато релігійних співів. Також великий вплив має традиційна культура. Але навчитися грати і співати цих пісень не так просто, є майстри, до яких молодь ходить на навчання дуже довго. Як і в Україні, в Ірані теж люблять співати в колі родини чи друзів, але на відміну від нашої музики, немає поліфонічного виконання. Тому Алі захоплено розповів, що в Києві він чув такий спів, навіть коли збиралося четверо аматорів. Але в іранській музиці точніші інтервали, і музика ця дуже сумна, як і література. Із чим це пов'язано, одразу й не визначиш. Звичайно, що є витоки і в історичних подіях, адже у всі часи територію країни прагнули підкорити різні завойовники.

Дамон Рабатман учиться в Національному університеті ім. Т. Г. Шевченка на підготовчому відділенні механіко-математичного факультету. Українську вчив тільки десять місяців, але добре розуміє й розмовляє. Йому дуже подобається Україна, люди, традиційна музика. Він із задоволенням слухає українські народні пісні, захоплений барвами національних строїв. Одяг, йому здається, навіть схожий на іранський. А ось музика зовсім інша.

Дамон та Амір Хаталій грають на інструменті, схожому на наш цимбали, який називається сантур. Це дуже старовинний музичний інструмент навіть для Ірану, йому понад дві тисячі років.

Керівник ансамблю Махді Юсефіан розповів, що його батько не професійний музикант, але знає незліченну кількість пісень. Тож не випадково і син обрав музику своєю професією. Він закінчив у Києві Національну музичну академію ім. Чайковського і створив ансамбль “Чаша Грааля”. Культура і філософія його народу синтезує всю історію створення людини і людства через падіння в гріхах і покарання Богом. Звідси й зміст пісень. “У них постійно присутній образ жінки, — говорить Махді, — але насправді це лише метафора, яка уособлює любов до Бога”.

РЯТУНОК ВІД САМОТНОСТІ

Ніна ГНАТЮК
Фото С. ХІМІЧА

Під час відрядження до Вінниці дізналася від місцевих журналістів, що у будинку-інтернаті для людей поважного віку та інвалідів виступатиме тріо “Золоті ключі”. Це виступ у рамках соціальної ініціативи “Самотності — ні!”, яку проводить “Київстар”.

Ще задовго до початку концерту літні люди зайняли всі місця у просторому глядацькому залі. Бабусі й дідусі причепурились, дехто прийшов з букетиками чорнобривців чи ромашок. Адже приїхала на зустріч із ними улюблена артистка — Ніна Матвієнко. І не сама — разом із народною артисткою Валентиною Ковальською і артисткою Антоніною Сніткою. Антоніна дуже схожа на матір, дістала у спадок від неї й бабусі гарний, сильний голос. Ніна Матвієнко поруч із дочкою більше схожа на старшу сестру.

“Золоті ключі” подарували ветеранам війни і праці низку українських народних пісень. Деякі з них були записані на Гайсинщині відомою фольклористкою Явдохною Зуїхою.

Виступаючи перед людьми поважного віку, Ніна Матвієнко розповідала про свою родину, у якій росло 11 дітей. Маленька Ніна була щаслива, коли батько з матір'ю в рідкісні хвилини відпочинку разом співали. Ті пісні з холодного і голяного дитинства були єдиним скарбом, який понесла вона з села Неділице Ємільчинського району на Житомирщині у велике життя. А

нині радіє, що донька Антоніна перейняла від бабусі Антоніни Ільківни голос, поставу і влилася в “Золоті ключі”.

Після концерту люди тягнулися до Ніни Митрофанівни, цілували її, просили сфотографуватися на згадку. І хоч на тріо вже чекав автомобіль — попереду ще мали бути концерти в Херсонській, Одеській областях та Феодосії, артисти нікому не відмовили у спілкуванні.

Ніна Матвієнко підійшла до 93-річної Лідії Василівни Міхєєвої, обняла її, наче матір.

“Будьте з Богом! Не забувайте помолитися, просіть у Бога прощення за власні й чужі гріхи, будьте милосердними, і це дасть Вам довгий і світлий вік. А пісня — найкращий спосіб забути про болячки, про самотність.” Ці слова улюбленої артистки того дня зіграли не одну душу.

Під час імprovізованої прес-конференції журналісти запитували Ніну Матвієнко про творчі плани, де збирається проводити ювілейний концерт, який гонорар отримує за свої виступи від “Київстару”.

Артистка розповіла, що соціальна програма “Київстару” “Самотності — ні!” включала не лише благодійні концерти у будинках-інтернатах 10 областей України, а й значну матеріальну допомогу цим закладам, передплату для них періодики. “Київстар” також буде меценатом ювілейного концерту Ніни Матвієнко у Києві. Тому вона вдячна благодійникам за можливість поспівати маминим пісням, допомогти з людьми. І якщо обличчя багатьох із них просвітліли, якщо вони бодай на дві години забули про свої хвороби й печалі, це вже щастя.

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
 ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
 імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Артистка Людмила Єфименко. Портрет на тлі білого екрана

БРАВО, ДОНЕЧЧАНИ!

Нещодавно на сцені столичного Національного театру ім. І. Франка з успіхом пройшли гастролі знаного й авторитетного в Україні колективу — Донецького академічного українського музично-драматичного театру. Оскільки донеччани регулярно відвідують столицю зі своїми новими постановками, київські глядачі знайомі з творчістю муздрамівців. Цього разу гастролі було присвячено святкуванню 75-річчя Донецької області та 80-річному ювілею самого колективу.

Марія ЧОРНОБРОВА
 Фото В'ячеслава ПАЩУКА

Нинішній гастрольний репертуар складала різні за жанром вистави: музична драма “Зілля” за повістю О. Кобилянської, комічна опера (уявіть!) “Весілля Фігаро” В. А. Моцарта та мюзикл за відомим кінофільмом “У джазі тільки дівчата”.

На урочистій частині, як і годиться у таких випадках, гостей зустрічали хлібом-сіллю та квітами, звучали вітання від Президента і Прем'єра. Донеччани ще раз довели, що мистецтво — це універсальний засіб єднання і взаєморозуміння. Принаймні єднання артистів і глядачів відбулося. Донецькі актори подарували багато сміху, радості й навіть сліз.

“Зілля” — вічна і завжди жива класика. Адже з проблемами вибору, кохання і зради стикався чи не кожен із нас. Протягом вистави розчулені жінки змахували сльози з очей, співчуваючи героям. Чи не є це яскравим свідченням живого реагування глядачів на щирі й емоційну гру акторів? За такими простими речами вже скучив київський глядач.

Це масштабна (у виставі бере участь майже вся труппа театру), наповнена етнографічним матеріалом феєрична музична драма. Постановку “Зілля” здійснив заслужений діяч мистецтв України Анатолій Канцєдайло, неповторний гуцульський колорит відтворив у декораціях та костюмах київський художник Олексій Гавриш. Музичне полотно спектаклю (композитор — головний диригент театру, заслужений діяч мистецтв України Євген Кулаков) складають мрійливі українські, запальні й туж-

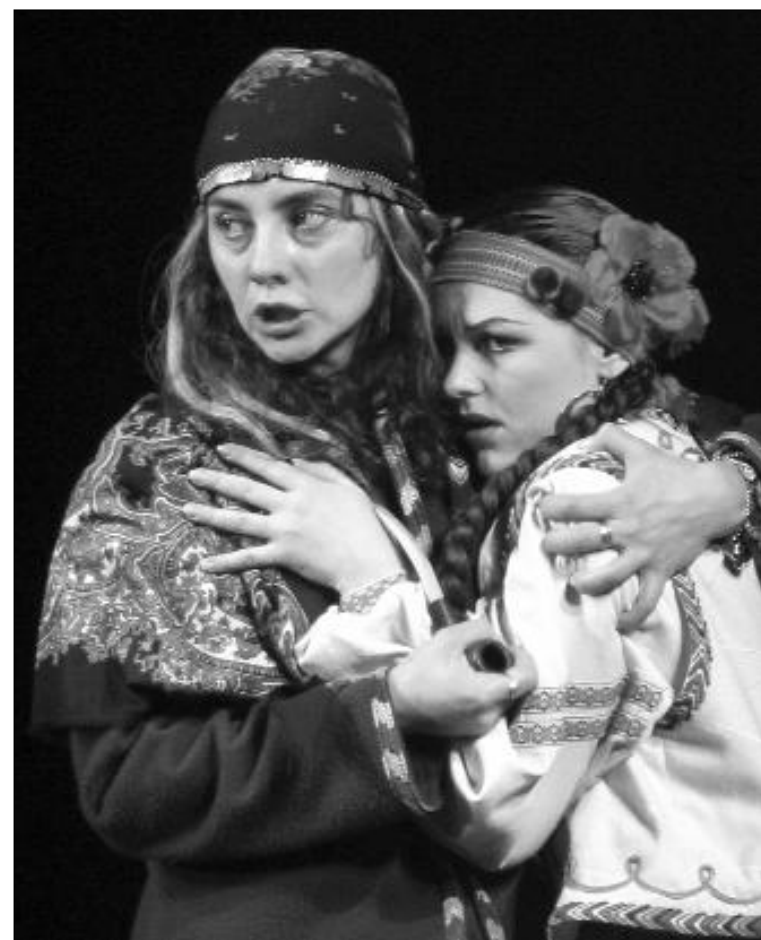
ливі циганські та веселі угорські мелодії. Мовою музики і танців (балетмейстер Геннадій Дибовський) герої говорять про свої почуття. Зоряна Гуска (Тетяна), Володимир Швець (Гриць) та Альбіна Терехова (Мавра) змогли яскраво і професійно передати гострі характери своїх героїв, змусивши глядачів знову пережити хвилюючі моменти першого, такого палкого і трагічного, кохання.

Комічну оперу “Весілля Фігаро” схвалили навіть скептики, які не вірили, що такий матеріал можливо здійснити у драмі. А чому б і ні, коли є творчі сили. Дух здорового авантюризму ніколи не зашкодить мистецькому колективу. Втім, постановочна група вистави (реж. Олена Негреску, диригент і аранжувальник Євген Кулаков, заслужений діяч мистецтв, худож-

ник Світлана Канн, хормейстер Тетяна Пашук, балетмейстер Геннадій Дибовський) зробили вишукану, стильну й оригінальну виставу, в якій є всі ознаки жанру: феєричність, яскравість, розкіш костюмів у поєднанні з легкістю, веселощами, жартами, живою музикою й вишуканою пластикою. Особливістю вистави є те, що участь у ній беруть артисти-вокалісти, для більшості — це професійний дебют. Дмитро Федоров (Фігаро), Альбіна Ярова (Сузанна), Денис Федоренко (граф Альмавіва), Елеонора Шинкарчук (Марцеліна), Максим Квасниця (Керубіно) та багато інших підкорили серця глядачів своєю щирістю, емоційністю, природною органічністю та високим професіоналізмом. Прекрасні голоси, азарт і молодість виконавців і, звичайно ж, неперевер-

“Весілля Фігаро”

Сцена з вистави “Зілля”

шена музика Моцарта — словом, Bravo!

Якщо на двох попередніх виставах були аншлаги, то на останньому мюзиклі “У джазі тільки дівчата” (реж. Олександр Аркадін-Школьник) був “переаншлаг”. Не всі очі змогли потрапити. Три години безперервного сміху, шаленого темпу, музики, пісень, танців не дали глядачам занудьгувати. Вражає масштабність “Джазу...” Цю постановку було здійснено вперше в Україні саме на сцені Донецького театру. Вистава стала володарем Гран-прі двох театральних фестивалів: регіонального — “Театральний Донбас” та міжнародного — “Мельпомена Таврії”, а її автори та актори отримали безліч дипломів і премій, серед яких: за режисуру, хореографію за найкращу головну чоловічу роль та чоловічу роль другого плану.

Родзинкою та своєрідним куліном вистави став блискучий дует двох заслужених артистів України у головних ролях — Михайла Кришталея (емоційний і трохи наївний Джеррі) та Андрія Романія (енергійний і кмітливий Джо). У виставі вражає все: гострий, тонкий, як жіночі шпильки, гумор, миттєві перевтілення, майстерна гра акторів на саксофоні та контрабасі. Органічною частиною вистави стала музика, що буквально пульсує ритмами та стилістичним різноманіттям, а мобільна металева конструкція, що здатна миттєво перетворюватися на найрізноманітніші місця дії: від вагону потяга і номера готелю до розкішної яхти і, навіть ліфта, додає виставі динамічності, енергійності та легкості.

Схвилювані, щасливі артисти щовечора потопали в оваціях і квітах.

Засновник:
 Всеукраїнське
 товариство “Просвіта”
 імені Тараса Шевченка
 Реєстраційне свідоцтво
 КВ № 4066
 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
 Павло МОВЧАН

Головний редактор
 Любов ГОЛОТА
 Редколегія
 Любов ГОЛОТА, Ярема ГОЯН,
 Павло МОВЧАН,
 Анатолій ПОГРІБНИЙ,
 Олександр ПОНОМАРІВ,
 Іван ЮЩУК

Перший заступник
 головного редактора
 Олександр ШОКАЛО
 279-49-47

Заступник головного редактора
 Петро АНТОНЕНКО
 279-49-47

Заступник головного редактора
 з виробничих питань
 Наталія СКРИННИК
 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
 Ірина ШЕВЧУК
 Відділ літератури
 Уляна ГЛІБЧУК
 270-55-57

Відділ культури
 Валентина ДАВИДЕНКО
 270-55-57

Відділ мови
 Ніна ГНАТЮК
 279-49-47

Відділ просвітницької роботи
 Микола ЦИВІРКО
 279-39-55

Відділ коректури
 Ірина СТЕЛЬМАХ
 278-63-69

Комп'ютерна верстка
 Ірина ШЕВЧУК
 Олег БЕССЬКИЙ
 278-63-69

Черговий редактор
 Микола ЦИВІРКО
 Бухгалтерія
 279-41-46

Адреса редакції:
 вул. Хрещатик, 10-Б,
 м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
 http://slovoprosivity.com.ua

Видруковано з готових
 фотоформ на комбінаті
 “Преса України” у середу.
 Зам. № 3301231
 Загальний наклад — 30000

Листування з читачами —
 тільки на сторінках газети.
 Відповідальність за достовірність
 інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право
 редагування та скорочення текстів.
 При використанні наших публікацій
 посилання на “Слово Просвіти”
 обов'язкове.

Індекс газети
 “Слово Просвіти” — 30617
 Передплатна ціна, враховуючи
 поштові послуги:
 на місяць — 3,38 грн.
 на 3 місяці — 9,89 грн.
 на 6 місяців — 19,18 грн.

